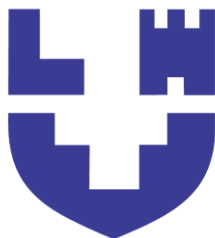

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

***СИСТЕМА НАДАННЯ
СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ***

Методичні вказівки до семінарських занять та виконання
самостійної роботи
для здобувачів першого бакалаврського рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення»
галузі знань І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення
спеціальності І10 Соціальна робота і консультування
денної та заочної форм навчання

Луцьк 2025

УДК 364/364.4

С 40

Електронна копія друкованого видання передана для внесення в репозитарій ЛНТУ

Директор бібліотеки _____ Н. П. Поліщук

Рекомендовано до видання вченою радою факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій ЛНТУ, протокол № __ від «__» _____2025 р.

Голова вченої ради факультету _____ Г.А. Герасимчук

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ, протокол № __ від «__» _____2025 року.

Завідувач кафедри соціогуманітарних технологій _____ О.М. Жук

Укладач: _____ Я.М. Мартинюк, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ

Рецензент: _____ О.Ю. Сільвестрова, кандидат філософських наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ

Відповідальний за випуск: _____ О.М. Жук, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ

Система надання соціальних послуг [Текст]: Методичні вказівки до семінарських занять та виконання самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення» І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення ІІ0 Соціальна робота і консультування денної та заочної форм навчання / уклад. Я.М.Мартинюк. Луцьк : відділ іміджу та промоції ЛНТУ, 2025. 60 с.

Посібник вміщує методичні вказівки до семінарських занять та виконання самостійної роботи з дисципліни, а також тестові завдання для модульного контролю, екзаменаційні питання та список рекомендованої літератури

ЗМІСТ

ВСТУП	4
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	5
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	40
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ	44
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ	55
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	59

ВСТУП

Становлення громадянського суспільства в Україні, поява різних соціальних служб, відродження волонтерства вимагають активного пошуку нових підходів, напрямів та технологій у вирішенні соціальних проблем різних груп населення. Реалізація численних соціальних проєктів та громадських ініціатив на локальному рівні є свідченням того, що одним із головних напрямів соціальної діяльності стає соціальна робота у громаді – один із трьох основних методів соціальної діяльності, крім індивідуальної та групової.

Робота у громаді – це діяльність спільноти заради визначення і вирішення своїх проблем, покращення рівня свого життя. Для такої діяльності нам необхідні висококваліфіковані кадри, які б володіли необхідними вміннями і технологіями активізації і організації громади.

Україна перебуває на етапі кардинального реформування системи місцевого самоврядування, тобто децентралізації влади, що має на меті внесення змін в адміністративно-територіальний устрій країни (визначення нової територіальної основи організації влади – територіальної громади (ТГ) та передачу повноважень і ресурсів з державного рівня на місцевий. Вирішення значної частки соціальних питань, зокрема питання соціального захисту населення, згідно чинного законодавства, покладено на ТГ. Це є особливо актуальним сьогодні, адже кількість осіб, які перебувають в складних життєвих обставинах (СЖО) і потребують допомоги в Україні щорічно збільшується. Відповідно до терміну, викладеного в Законі «Про соціальні послуги», соціальні послуги – це ті, які допомагають подолати або мінімізувати наслідки певних складних життєвих обставин.

На основі сказаного вище, мета вивчення дисципліни «Організація соціальних послуг в громаді» – формування у студентів розуміння базових понять соціальної роботи у громаді та її теоретичних засад, основ професійної діяльності соціальних працівників, процесу взаємодії з клієнтом, знання системи надання соціальних послуг на рівні громади. Завдання вивчення дисципліни – вивчення сучасних підходів до трактування поняття «громада»; зарубіжного досвіду соціальної роботи в громаді; правових засад соціальної роботи в громаді; концепцій та моделей соціальної роботи в громаді; особливостей її ресурсного забезпечення; організації соціальної взаємодії в громаді, а також системи надання соціальних послуг у громаді.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарські заняття є ефективною формою організації навчальних занять, з якими органічно поєднуються лекції.

Основними дидактичними цілями їх проведення є: забезпечити умови для поглиблення і закріплення знань студентів з основ даного курсу, набутих під час лекцій та у процесі вивчення навчальної інформації, що виноситься на самостійного опрацювання; спонукати студентів до колективного творчого обговорення найбільш складних питань навчального курсу; активізація їх до самостійного вивчення наукової та методичної літератури, формування у них навичок самоосвіти; оволодіння методами аналізу фактів, явищ і проблем, що розглядаються та формування умінь і навичок до здійснення різних видів майбутньої професійної діяльності.

Відмінною особливістю семінару як форми навчальних занять є: активна участь самих студентів у з'ясуванні сутності проблем, питань, що були винесені на розгляд; викладач надає студентам можливість вільно висловлюватися під час розгляду питань, що винесені на обговорення, допомагає їм вірно будувати свої міркування. Така навчальна мета семінару вимагає, щоб студенти були добре підготовлені до заняття.

Методика підготовки і проведення семінарських занять передбачає: повідомлення студентам теми, плану семінарського заняття та рекомендованої літератури; опрацювання та осмислення теоретичного матеріалу відповідної теми відповідно до плану семінарського заняття та рекомендованої літератури; підготовку до обговорення питань інформаційного блоку у формі діалогу, дискусії, диспуту, конференцій тощо (за планом заняття); підготовку, проведення фрагментів навчальних занять, на яких використовуються традиційні форми організації навчання, їх аналіз; підготовку та проведення фрагментів навчальних занять, на яких використовуються інноваційні форми організації навчання; виконання індивідуальних практичних завдань різних рівнів; написання рефератів; виконання завдань науково-пошукової роботи (написання рефератів за тематикою проблемного характеру, розробку доповідей для публічного виступу, підготовку тестів, анкет, бесід, інтерв'ю тощо).

Алгоритм підготовки до семінарського заняття: проаналізуйте тему заняття, подумайте над його основними проблемами, які винесені на обговорення; опрацюйте рекомендовану літературу, при цьому обов'язково конспектуйте і занотуйте прочитане; намагайтеся сформулювати свою думку з кожного питання і обґрунтуйте свої міркування; запишіть запитання, які виникли у вас під час підготовки до проведення семінарського заняття.

Тема 1

УЯВЛЕННЯ ПРО ГРОМАДУ ТА РОБОТА В НІЙ

1. Поняття громади (общини, спільноти).
2. Типи громад.
3. Межі та функції громади.
4. Структура громади: формальні та неформальні характеристики.
5. Робота в громаді: український контекст.

Розмірковуючи над поняттям «громада», слід звернутися до Оксфордського тлумачного словника А.С.Хорнбі, в якому громада (community) визначається як група людей, що об'єднана спільним походженням, расою, соціальним станом, релігійними переконаннями та місцем проживання – районом, населеним пунктом тощо, де розташована низка соціальних інститутів: сім'я, школа, церква, організації сфери дозвілля та медицини.

У соціології громада переважно розглядається як спільнота - об'єднання людей з метою соціальної взаємодії. В основі утворення й функціонування соціальних спільнот лежать різноманітні чинники, особливості, ознаки: суспільний поділ праці, сфера й характер діяльності, стабільність інтересів, потреб, цілей, завдань; походження, культури, менталітет.

Громада – це групова соціальна спільнота, члени котрої поділяють єдину територію, об'єднані повсякденними регулярними стосунками. Вона відрізняється від інших спільнот індивідуальністю та емоційністю внутрішніх зв'язків, що обумовлюється родовими, сусідськими та товарицькими взаємостосунками, культурою, замкнутістю системи.

Зарубіжні вчені поділяють громади за такими рисами (типами):

1.Громада зі спільними рисами може базуватися на таких речах, як спільна етнічна група, спільна релігія, спільна культура або спільна мова.

2.Громада зі спільними інтересами базується на можливості поділяти інтереси у спільних предметах, ідеях та діяльності. Сюди відносяться приклади бізнесової громади, наукової громади та мистецької громади.

3.Громада зі спільними потребами базується на необхідності поділяти спільні проблеми та потреби. Деякі приклади включають громаду людей з зоровими вадами (Софія у Львові), малозабезпечених людей, або інвалідів чи ветеранів війни.

4.Географічна громада базується на певній географічній місцевості, в межах якої люди живуть і мають соціальну взаємодію та спільну психологічну тожність.

У нашій країні офіційно вживають поняття «територіальна громада». Конституція України розглядає її як первинний суб'єкт місцевого самоврядування.

У ст. 1 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997) визначено, що територіальна громада - це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Однак вітчизняними вченими це визначення вважається дещо формальним вже хоча б тому, що проста сукупність мешканців населеного пункту, не поєднаних жодними іншими інтересами, не може становити ефективну громаду. Мешканці населеного пункту, формально отримавши визначення «територіальної громади» за формою, навряд чи одразу ж можуть стати нею за суттю. Громада повинна мати, крім спільного простору проживання, ще й цілий ряд інших спільних інтересів: інфраструктуру, потребу в послугах певної якості та їх задоволення, відчувати свою визначальну роль у виробленні місцевої політики тощо.

При вивченні даної теми слід звернути увагу на такі підходи до розуміння громади як: соціологічний; політико-правовий; соціально-педагогічний.

За свідченнями істориків, первісні громади утворилися на південно-українських землях Київської Русі. В українських письмових джерелах вони згадуються як верв, мир, село.

У 1530 - 1540-х роках українське міщанство, спираючись на досвід об'єднання зусиль для вирішення різних проблем, що існував у сільських громадах та цехових ремісничих групах, створює у Львові та Луцьку братства - національно-релігійні організації міщан, духовенства та селян. Організаційно вони, як і всі подібні утворення, будувалися на основі волевиявлення окремих осіб, що, за свідченням С.Войтовича та Л.Гурської, дає підстави говорити про них, як своєрідні громади. Однією з провідних форм функціонування братств були зібрання. На них обиралася старшина - «старші брати», які відповідали за організаційну та фінансову роботу братств, обговорювалися різноманітні питання просвітницької та філантропічної діяльності.

Свою головну мету братчики бачили у збереженні етнічної самобутності українського народу. Провідним засобом для її досягнення вони вважали культурно-просвітницьку діяльність. Тому однією з найважливіших турбот українських братств була шкільна справа.

Педагогічні погляди діячів братських шкіл були проникнуті гуманістичними ідеями, що відбилися в організації навчального та виховного процесів. Ставлення вчителя до учня засновувалося на визнанні успіхів

останнього. Велику увагу братства приділяли соціальній підтримці найменш захищених представників суспільства - старих, інвалідів, бездомних, сиріт.

Найбільш активно в українських письмових джерелах XV-XIX ст. згадується селянська громада з її звичаєвим правом та своєрідними традиціями соціальної підтримки бідних і знедолених. Сільська громада, зберігаючи певну спадкоємність з давньоруською общиною, відігравала роль станової організації селянства, що регулювала усі аспекти його життєдіяльності. Її характерною рисою була взаємодопомога, яка виявлялася у численних формах та обрядах життєвого циклу від народження людини до її поховання. Заснована на відповідальності членів громади «один за одного», взаємодопомога в громаді забезпечувала колективний захист честі й власності кожного члена громади.

З кінця 50-х років XIX століття в Україні набуває розвитку національно-визвольний рух у вигляді напівлегальних культурно-освітніх організацій (гуртків), які називалися «Громадами». Вони об'єднували прогресивних представників української інтелігенції. Діяльність громад проявилася найвиразніше через видавничу, просвітницьку роботу серед народу, зокрема в читанні лекцій, організації курсів, гуртків.

Важливу роль у соціально-культурному розвитку сільських громад відіграло також товариство «Просвіта». Засноване у 1868 році групою львівських студентів під проводом Анатолія Вахнянина та Омеляна Огоновського, воно ставило своєю метою підвищення культурного та освітнього рівня селянства.

У 60-80 роки XX ст. в Україні, як складовій СРСР, починається організація соціально-педагогічної роботи з дітьми, молоддю та сім'ями за місцем проживання (у сімейно-сусідських спільнотах). Основними складовими системи соціально-педагогічної роботи за місцем проживання стають державні заклади (школи, позашкільні, культурно-освітні, спортивні заклади тощо), сім'я та громадськість. Саме у 60-і роки з метою створення умов для організації змістовного дозвілля дітей та молоді починають працювати кімнати школярів при житлово-експлуатаційних конторах. Разом з цим, переважно у мікрорайонах великих міст, починають створюватися підліткові клуби за місцем проживання як осередки соціально-педагогічної роботи з дітьми та сім'ями у межах територіальної громади.

Соціально-економічні зміни, які відбулися в Україні на початку 90-х років, курс держави на побудову громадянського суспільства, сприяли переосмисленню соціально-педагогічної роботи в країні. У 1993 році започатковано створення соціальних служб для молоді, які сьогодні є тими державними структурами, що реалізують соціальну політику шляхом надання різних видів допомоги та соціальних послуг дітям, молоді та сім'ям саме у межах територіальних громад. Для забезпечення різних напрямів

соціальної роботи з населенням створено різноманітні спеціалізовані соціальні служби: кризові центри, центри соціальної реабілітації для дітей та молоді з обмеженими функціональними можливостями, центри сім'ї, клубні об'єднання за місцем проживання тощо.

Отже, в Україні ми маємо багатий історичний досвід соціальної роботи в громаді, який формувався протягом кількох століть. Більшість традицій та форм такої роботи в громаді збереглися й донині з окремими видозмінами та вдосконаленнями. Тому сьогодні діяльність фахівців соціальної сфери, які реалізують різноманітні соціальні програми у різних спільнотах, має, перш за все, базуватися на знанні історичних витоків добродійної, соціально-просвітницької та соціально-культурної роботи українських громад.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Як визначається громада у працях зарубіжних науковців?
2. Проаналізуйте різні підходи до трактування громади.
3. Охарактеризуйте територіальну громаду в Україні.
4. Охарактеризуйте соціальну підтримку у перших українських громадах.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Складіть порівняльну таблицю визначень поняття «громада».
2. Охарактеризуйте громаду за такими базовими характеристиками: спільні ознаки; мережа взаємовідносин; спільність дій.
3. Охарактеризуйте сучасні підходи до розуміння громади, наведіть приклади.
4. Охарактеризуйте взаємозв'язки у громаді за Джуді Боп.
5. Розкажіть про діяльність громадських організацій, які діють на території громади, де ви проживаєте.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Поняття та види громад.
2. Громади Лівобережної України.
3. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні.
4. Традиційні громадські спільності.
5. Виникнення громад та їх роль у відродженні України.

Тема 2

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ГРОМАДІ. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

1. Типи соціальних служб у громаді.

2. Зміст та форми роботи громадських центрів (Community Centers) в Америці, Канаді, Англії.

3. Реалізація різних форм соціокультурної анімації в культурно-дозвіллевих центрах.

4. Роль сімейних центрів в організації соціальної роботи на рівні громади.

5. Характеристика інноваційних інституцій та форм соціальної роботи в громаді в окремих європейських країнах.

Загострення соціальних проблем у Європі в XIX ст. обумовило широке поширення суспільної благодійності, яка виражалася у наданні допомоги нужденним людям волонтерами, а пізніше їх добровільними об'єднаннями. Кульмінацією суспільної благодійності став рух сеттльмент-центрів, який виник в Англії і пізніше поширився у США.

Його засновником вважають протестантського священика Самуела Барнета, який у 1884 році відкрив у бідній частині Лондона благодійний заклад Тойнбі-Холл, що став центром соціальної допомоги для місцевого населення. Цей заклад існував за рахунок приватних пожертвувачів. Тойнбі-Холл дав поштовх до створення більше ніж 400 благодійних установ у англійських та американських містах, які стали називати сеттльментами. У переважній більшості з населенням в сеттльмент-центрах працювали студенти, які оселялися в найбідніших кварталах Лондона, а пізніше в багатьох міських районах по всій Великобританії, щоб на собі відчути всі незручності бідності і проводити соціальну роботу на місцях. Вони були провідниками освіти, різних видів культурної діяльності, помічниками місцевих жителів у вирішенні радикальних соціальних проблем.

Протягом перших десятиліть працівники сеттльментів перетворювали громади в політичну силу. Саме завдяки їх активній діяльності були прийняті закони про дитячу працю, громадське здоров'я, дитячі садочки, були започатковані служби тимчасових нянь, розбивка місцевих парків та створення ігрових майданчиків для дітей, різноманітні гуртки для самоосвіти дорослих. Програми діяльності сеттльмент-центрів були спрямовані на допомогу в отриманні роботи, надання медичних послуг, організацію дозвілля та впровадження різних форм неформальної освіти серед членів громади.

Отже, наведені факти свідчать про те, що саме в сеттльментах зародилися окремі напрями та форми соціальної роботи на рівні громади, а самі сеттльменти стали прабатьками багатьох сучасних інституцій, які успішно функціонують у територіальних та етнічних громадах різних країн.

Одними з найпоширеніших серед них є громадські центри (Community Centers), які активно діють в громадах США, Канади, Великобританії, Німеччини, Швейцарії та інших європейських країн. Зміст та форми їх роботи обумовлені потребами різних груп населення громади. Пріоритетними напрямками діяльності в таких центрах є освітній, дозвіллевий та оздоровчий. Зазвичай вони орієнтовані на роботу з різними віковими групами.

Окрім громадських центрів традиційною соціальною інституцією в громадах є також сімейні центри. Зазвичай, вони створюються на муніципальному рівні з метою зміцнення стосунків між дорослими та дітьми, налагодження між ними атмосфери взаєморозуміння та підтримки, розв'язання конфліктів у родині. У цих центрах проводяться спеціальні тренінги та заняття для батьків, організуються різноманітні форми сімейного проведення дозвілля, можуть надавати послуги психологи, психотерапевти, медичні працівники, юристи.

З метою надання соціально-педагогічної допомоги підліткам у кризових ситуаціях, за ініціативи громадськості спочатку у Відні, а пізніше в інших містах країни, були відкриті інформаційні центри. Головна мета їх діяльності - допомогти молодим людям у критичній ситуації та застерегти від небажаних вчинків. Тут практикуються індивідуальні та групові форми роботи з молоддю, які проводять психологи, соціальні працівники, юристи, представники місцевих поліцейських відділень.

На початку 80-х років у деяких регіонах Великої Британії почали з'являтися Центри Розвитку Громадського Виховання, які активно залучали до спільної діяльності не лише формальні інституції, а й неформальні молодіжні організації.

Ще однією інституцією, яка дуже поширена в громадах зарубіжних країн, є культурно-дозвіллеві центри (рекреаційні центри, центри дозвілля, громадські кампуси, «сонячні центри»). Особливо активно діють такі центри в містах Франції, де інтенсивно розвивається такий напрям соціальної роботи як соціально-культурна анімація. Соціокультурна діяльність у цих центрах спрямована на те, щоб стимулювати саморозвиток людей через оволодіння різними видами творчості: ліплення, живопису, мистецтва пантоміми, театру, співу тощо. Для проведення такої роботи у Франції готують спеціальних фахівців - аніматорів, які активно співпрацюють з соціальними працівниками, активістами та волонтерами в громаді.

Ще одним досить поширеним соціальним інститутом у громадах є різноманітні клуби. Вони виникли на початку ХХ століття як клуби мікрорайонів і особливого поширення набули у місцях з найбільш вираженим характером соціальних конфліктів. Такі клуби мають низку загальних характерних рис:

- виникають в однорідних кварталах міста, де міцні традиції та зв'язки громади;
- мають на меті створення умов для самовираження особистості;
- зміст і програми клубів мікрорайону визначаються самим життям, вимогами щоденної реальності.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які традиційні соціальні інститути забезпечують соціальну роботу з населенням в громадах за кордоном?
2. Здійсніть порівняльний аналіз змісту їх роботи.
3. Доберіть свої приклади соціальної роботи у громаді в зарубіжних країнах.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Визначте види соціальних інститутів та форми роботи з населенням у громадах зарубіжних країн. Наведіть приклади.
2. Підготуйте інформаційні повідомлення щодо особливостей соціальної роботи в громадах зарубіжних країн. Визначте можливості запровадження міжнародного досвіду в практику вітчизняної соціальної роботи в громаді.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Виникнення і діяльність сеттльмент-центрів.
2. Діяльність громадських центрів в США, Великобританії, Німеччині, Швейцарії.
3. Діяльність сімейних центрів у європейських країнах.
4. Діяльність Центрів Розвитку Громадського Виховання у Великобританії.
5. Виникнення культурно-дозвіллевих центрів у зарубіжних країнах.
6. Робота молодіжних волонтерських шкіл у Данії.
7. Досвід соціальної роботи з молоддю у країнах ближнього зарубіжжя.

Тема 3

ПОБУДОВА ТА РОЗВИТОК В ГРОМАДІ

1. Розвиток соціальної роботи в громаді.
2. Фази розвитку соціальної роботи.
3. Тактики й техніки, які застосовують для втручання при роботі в громаді.
4. Теоретичні основи соціальної роботи в громаді.

Розвиток роботи в громаді як професійної діяльності знайшов відповідне відображення у соціальній політиці багатьох держав у другій половині ХХ століття. В Україні її частіше називають «соціальна робота з громадою», «соціальна робота в громаді».

Вивчивши і узагальнивши досвід зарубіжних країн, можна виділити цілу низку форм соціальної роботи в громаді, а саме: надання соціальних послуг за місцем проживання, вивчення проблем громади, підготовку експертних висновків, звернення щодо отримання субсидій для громади, робота із засобами масової інформації, переговори, угоди, проведення масових заходів, вжиття заходів через законодавчі чи виконавчі органи влади.

Зміст роботи громаді фахівці розглядають як процес допомоги у самовдосконаленні громад. Практична соціальна робота в громаді ґрунтується на кількох засадах. По-перше, громадяни мають право брати безпосередню участь у виробленні рішень, які впливають на їхнє життя. По-друге, якщо громадян забезпечити належною інформацією, вони візьмуть участь у процесі вироблення рішень. По-третє, якщо голосу громади не чути, це означає, що громадяни не обізнані з процесом вироблення рішень або цей процес несправедливий.

Процес розвитку роботи в громаді подібний до процесу індивідуальної соціальної роботи. Мова йде про контакти, аналіз, планування, роботу з групами в громаді, вихід за межі громади, залучення засобів масової інформації тощо. Хоча вчені виділяють такі три фази розвитку роботи в громаді: 1) організація груп та служб у громаді; 2) розвиток професіоналізму та компетентності у членів громади, як співробітників так і волонтерів; 3) боротьба за зміни, зокрема зміни в соціальній політиці.

Вченими прийнято також розрізняти три рівні роботи в громаді:

- 1) базова або робота за місцем проживання з окремими людьми, сім'ями та групами, а також самостійна діяльність місцевих мешканців;
- 2) робота місцевих агенцій або між агенціями, тобто діяльність, очолювана органами влади та/або організована іншими структурами;
- 3) регіональна та національна робота з планування громад.

Робота в громаді, хоча й має ті ж складові, що й індивідуальна соціальна робота — визначення проблеми, складання плану втручання, втручання та його оцінювання, проте ґрунтується на інших методах та підходах. Аби зрозуміти різницю, спробуємо уявити собі, яким чином реагуватимуть на виявлені проблеми насилля над дітьми соціальні працівники, котрі займаються індивідуальними справами, й соціальні працівники, зайняті роботою в громаді. Якщо перші розв'язуватимуть проблему конкретної дитини чи групи дітей, то другі — можуть сприяти

виникненню нових спеціалізованих служб, вдатися до роз'яснювальної роботи через засоби масової інформації, влаштувати бойкоти й протести тощо.

Проведення конкретних заходів залежить від обраної громадою разом з працівниками стратегії і тактики дій. Загалом, у літературі із соціальної роботи тактики роботи в громаді поділяють на три групи: співпраця, проведення кампаній, боротьба.

Власне, поняття тактик характеризують зв'язки між тими, хто прагне діяти задля змін у громаді (одна система), й тими, на кого спрямовані такі дії, на кого чинять тиск (інша система). Вибір тактики втручання залежить від ситуації у громаді.

Співпраця передбачає робочі стосунки, коли дві системи домовляються про те, що зміна мусить відбутися. Тоді як протистояння означає незгоду між двома системами. Тактику кампанії використовують у разі, коли тих, на кого спрямовані дії, потрібно переконати у важливості змін, і між двома системами збережено можливість для комунікацій. Ефективність проведеної кампанії може визначати, якою буде подальша тактика - обопільною або ж змагальною. Тактику протистояння залишають на той випадок, коли не можна вдатися до інших двох.

Тактика співпраці спирається на використання таких методів чи напрямів діяльності, як упровадження змін та розвиток потенціалу (участь у процесі змін, наснаження). Тактика кампанії включає в себе навчання; переконання та лобювання; звернення до ЗМІ. До арсеналу тактики протистояння належать: проведення переговорів; організація масових акцій як законних (наприклад, демонстрацій), так і незаконних (наприклад, акцій громадської непокори); показові судові процеси. Фактично у рамках трьох доволі широких різновидів тактик виділяють більш вузькі види діяльності, які вимагають від працівників у громаді відповідних знань, навичок та поведінки.

При виборі тактики діяльності необхідно взяти до уваги відповіді на такі запитання: Якими є поточні завдання діяльності, спрямованої на зміни? Як сприймають ініціатори змін контролюючу та владну систему в громаді? Як сприймають ініціатори змін систему клієнтів? Які ресурси потрібні і які доступні для кожного можливого варіанта тактик? Виникнення яких етичних дилем можливе при виборі того чи іншого різновиду тактики?

Поширеним методом обрання тактики й стратегії діяльності є метод п'яти стовпчиків, тобто визначення мети, можливих союзників та опонентів/противників змін, наявних ресурсів (матеріальні, людські, система зв'язків), пріоритетів та об'єктів впливу (первинні та вторинні), а також тактик діяльності.

Для розуміння ресурсів громади важливо пам'ятати про таке поняття, як «соціальний капітал», яке за своєю суттю охоплює сукупність недержавних та некомерційних суб'єктів соціального життя, мережу їхніх взаємозв'язків, цінності і норми, яких вони дотримуються, а також різні види діяльності, здійснювані ними з власної ініціативи в рамках сформованої мережі зв'язків та з дотриманням усталеної системи цінностей і норм.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Охарактеризуйте основні складові соціальної роботи в громаді.
2. На що мають бути спрямовані дії спеціалістів соціальної сфери, які працюють в громаді?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Визначте і порівняйте підходи до розв'язання соціальних проблем у громаді.
2. Дайте характеристику соціологічним методам оцінки потреб громади. Визначте їх переваги і недоліки.
3. Як трактують поняття «ініціатива», «ініціативність» вітчизняні і зарубіжні вчені?
4. Наведіть приклади ініціатив та результати їх впровадження, які були започатковані жителями територіальної громади, членом якої ви є.
5. Визначте види ресурсів соціальної роботи в громаді.
6. Поясніть, у чому відмінність між ресурсами соціальної роботи та ресурсами соціальної роботи в громаді?
7. Складіть і поясніть структурно-логічну схему теоретичних основ соціальної роботи в громаді.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Основні підходи соціальної роботи у громаді.
2. Методи визначення соціальних проблем у територіальній громаді.
3. Актуальні методи соціальної роботи у громаді.
4. Волонтерська допомога – один із важливих методів соціальної роботи у громаді.
5. Ресурсне забезпечення соціальної роботи в громаді.

Тема 4.

МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДІ

1. Практична робота в громаді: класифікація Д. Ротмана.
2. Сучасні класифікації моделей соціальної роботи у громаді.
3. Організація територіальної та віртуальної громад.

4. Організація догляду в громаді.
5. Організація громад за інтересами та етнічних громад.

Вперше у 1968 році Д. Ротман запропонував три моделі роботи в громаді, а саме:

- місцевого розвитку або розвитку населеного пункту;
- соціального планування;
- соціальної дії.

Модель місцевого розвитку розглядають як організовані зусилля людей щодо поліпшення умов життя в громаді та здатності людей до участі в цьому житті. До нього належать демократичні процедури, добровільна співпраця, самодопомога, розвиток місцевих лідерів та навчальні програми.

Модель соціального планування зосереджена на технічному процесі розв'язання проблем у таких сферах, як правопорушення, забезпечення житлом, проблеми психічного здоров'я. Основу цієї моделі, що спирається на програмний розвиток, становить раціональний, ретельно спланований та контрольований процес змін, спрямований на забезпечення послугами членів громади.

Соціальне планування полягає в тому, що громади отримують змогу самостійно вибрати метод визначення, над чим повинна працювати місцева влада. Для цього можуть бути використані різні форми залучення громадськості до обговорення планів розвитку населеного пункту. (Наведіть приклади форм роботи і проаналізуйте їх).

Модель соціальної дії передбачає існування вразливих груп населення, котрі потребують сприяння в організації задля висування власних вимог до ширшої громади. Така модель спрямована на перерозподіл влади, ресурсів, зміну порядку ухвалення рішень у громаді та політики формальних структур.

Ці напрями практичної діяльності призначені для того, щоб правильно зорієнтувати людину, котра прагне щось змінити в громаді.

Слід також зупинитися на восьми базових моделях практичної роботи в громаді, які визначені в американській «Енциклопедії соціальної роботи» (1995), котру у США вважають настільною книгою соціальних працівників:

- організація сусідів та громадськості;
- організація функціональних громад;
- соціальний та економічний розвиток громади;
- соціальне планування;
- розвиток програм та зв'язків у громаді;
- політичні та соціальні дії;
- коаліції;

- соціальні рухи.

Автори характеризують виділені ними моделі за такими параметрами, як очікувані результати, проблеми, на розв'язання яких спрямована діяльність, об'єкти і суб'єкти дій. Ці моделі відображають розмаїття форм участі соціального працівника в розвитку громади та захисті інтересів її членів.

Варто звернути увагу на ще одну групу моделей, дотичних до соціальної роботи в громаді:

- модель запобігання злочинності на рівні громади;
- модель формування здорового способу життя;
- модель відродження громади;
- модель виробництва;
- модель насаження (імпаурменту) громади.

Як видно з наведеної вище інформації щодо моделей роботи в громаді, цей вид діяльності відзначається різноплановістю й складністю підходів.

Існують чотири моделі соціальної роботи у територіальній громаді, названі переважно на честь того, хто був ініціатором такої діяльності:

- модель організаційних зв'язків (*модель Чевіза*);
- модель зустрічей у домівках (*модель Росса*);
- модель коаліцій (*модель Алінського*);
- модель соціальних мереж (заснована на релігійних традиціях, центром допомоги виступає церква або синагога).

Названі моделі дають базові уявлення про організацію громади, проте сам процес не є статичним. Він виходить з потреб людей та конкретної ситуації, з якою вони борються. У цілому ці моделі відрізняються не тільки за методами роботи, а й за двома ключовими параметрами:

кількістю місцевих організацій, груп, утворень тощо, які діють у громаді;

силою та глибиною соціальних зв'язків між цими організаціями, а також людьми у громаді.

Соціальному працівникові при виборі моделі необхідно ретельно проаналізувати, що відбувається в громаді. Якщо, наприклад, у громаді небагато або зовсім немає асоціацій, а відданість і зв'язки нерозвинуті, то, напевне, краще вдатися до моделі, запропонованої Чевізом. З іншого боку, модель Росса більше пасує до ситуації, коли також немає великої кількості організацій, але соціальні зв'язки та відданість громаді є значними. Якщо поміж численними асоціаціями в громаді бракує зв'язків, то доречніше зупинитися на моделі Алінського. У випадку існування багатьох асоціацій із сильними зв'язками між собою варто звернутися до моделі соціальних мереж.

Догляд в громаді передбачає надання комплексної допомоги вразливим групам населення за місцем проживання, зокрема цілісної

низки («пакета») соціальних послуг за місцем проживання, організацію неформального догляду, активне залучення користувачів послуг. Власне, ця модель ґрунтується на ідеї плюралізму соціального захисту, переплетенні державних служб із громадським піклуванням.

Розвиток догляду в громаді пов'язують з деінституціалізацією, тобто вивільненням пацієнтів (насамперед психіатричних лікарень), ув'язнених чи людей, залежних від догляду за ними у стаціонарних установах. Цей процес, розпочатий у різних країнах у 1970-х роках, ґрунтується на розумінні того, що люди літнього віку, діти-сироти, люди з функціональними обмеженнями та проблемами психічного здоров'я можуть отримати необхідні їм послуги за місцем проживання, у родині чи у спеціальних службах у громаді.

Догляд у громаді – це служби, проекти й програми, спрямовані на забезпечення різнопланових потреб соціально вразливих груп людей за місцем проживання.

Організація громади за інтересами передбачає досягнення того, що значна кількість людей погоджується з причинами проблеми і погоджується з певними кроками щодо її розв'язання. Визначення проблеми вимагає тактичних переговорів з потенційними активістами громади. Коли ж досягнуто спільних інтерпретацій, тоді можна говорити про утворення громади. Згодом такі спільні інтерпретації породжують спільні цінності, які в свою чергу можуть привести до формування спільної культури. Цей процес особливо яскраво спостерігається, коли громада за інтересами переростає у соціальний рух.

Що стосується роботи з етнічними громадами, то потрібно пам'ятати: людей часто відносять до певних громад незалежно від їхнього власного вибору. Колір шкіри, релігія, прізвище, етнічне походження автоматично зараховують людину до «приписаної» громади, проте насправді люди вирішують для себе самі, чи вважати себе членом певної громади.

Організатори етнічних громад виходять з припущення, що люди, які належать до одних і тих же релігійних організацій, святкують однакові свята, інколи – одягаються однаково чи однаково говорять, швидше, ніж інші встановлюють зв'язки один з одним. Проте кожне покоління конструює, що саме в спільному минулому об'єднує людей. Тому соціальне конструювання членства в етнічних громадах є постійним процесом, мобілізація людей відбувається довкола певних символів (історичних чи новітніх). Соціальна, виховна та культурна діяльність, спрямована на визначення системи цінностей, на розв'язання особистих проблем, набуття позитивного досвіду, стає ефективнішою, якщо її проводять у рамках національно-релігійної належності.

Церкви, національні ресторани, спортивні клуби, що асоціюються з певною культурною групою, стають тими місцями, що допомагають організувати громаду, бо люди можуть прийти до них, щоб поділитися спільними цінностями. Однак добре, коли в громаді є те, що називають «общинним центром», тобто матеріальна структура, де члени громади можуть задовольнити свої потреби, зокрема соціальні, виховні, спортивні, культурні тощо. Члени громади беруть активну участь у вирішенні питань діяльності центру та його управлінні, працюють у ньому волонтерами. Такі центри діють, наприклад, в єврейських та українських громадах у США.

У сучасному світі набуває популярності «віртуальна громада» завдяки однойменній книзі Г. Рейнголда, в якій доводиться тотожність спільнот, утворених завдяки комп'ютерному спілкуванню, іншим різновидам громад. На думку цього автора, віртуальна громада – це «соціальне утворення, яке виникає в Інтернеті, коли достатня кількість людей тривалий час бере участь у публічних дискусіях, висловлюючи достатні людські емоції, й таким чином у кіберпросторі постає мережа особистих стосунків». У західній літературі цей термін застосовують у різних випадках: і коли йдеться про спеціальні інтерактивні ігрові програми, як-от російська «Республіка», і про чати, і про користувачів групи новин, і про учасників листів розсилки, і про регулярних користувачів певного Інтерактивного веб-сайту тощо. Потрібно розрізняти віртуальні громади, в яких люди ніколи не бачать одне одного в обличчя, та звичайні громади за інтересами, що активно використовують інтернет-технології для підтримання контактів між своїми членами.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Охарактеризуйте три моделі роботи соціального працівника в громаді.
2. Дайте характеристику моделям соціальної роботи в територіальній громаді.
3. Доберіть приклади соціальної роботи з громадами за інтересами, віртуальними, етнічними.
4. Розкрийте організацію догляду в громаді на власних прикладах.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Підготуйте інформаційні повідомлення про соціальну роботу з різними видами громад як в Україні, так і закордоном.
2. Проаналізуйте моделі роботи в громаді за Д. Ротманом.
3. Обґрунтуйте роль груп самопомогі в організації соціальної роботи на рівні громади.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Моделі діяльності соціального працівника за Д. Ротманом.
2. Організація територіальної громади.
3. Організація догляду в громаді.
4. Організація громад за інтересами та етнічних громад.
5. Організація віртуальних громад.

Тема 5.

СПІВПРАЦЯ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ

1. Соціальні служби та форми роботи, ресурсне забезпечення.
2. Нормативно-правове забезпечення діяльності владних інституцій та громадськості
3. Типи та форми взаємодії органів влади та інститутів громадянського суспільства

Україна перебуває на етапі кардинального реформування системи місцевого самоврядування, тобто децентралізації влади, що має на меті внесення змін в адміністративно-територіальній устрій країни (визначення нової територіальної основи організації влади – об'єднаної територіальної громади (ОТГ) та передачу повноважень і ресурсів з державного рівня на місцевий. Реформа децентралізації влади передбачає добровільне об'єднання декількох суміжних громад міст, селищ і сіл із єдиним адміністративним центром та створення на їх базі міських (коли адміністративним центром є місто), селищних (коли адміністративним центром є селище) та сільських (коли адміністративним центром є село) об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

Передача повноважень і бюджетів з центру «на місця», розвиток соціальних ініціатив ОТГ є складовою реформи децентралізації влади. Вирішення значної частки соціальних питань, зокрема питання соціального захисту населення, згідно чинного законодавства, покладено на ОТГ. Це є особливо актуальним сьогодні, адже кількість осіб, які перебувають в складних життєвих обставинах (СЖО) і потребують допомоги в Україні щорічно збільшується. Зокрема, станом на 2017 р., згідно з даними видання Bloomberg, Україна посіла сьоме місце в міжнародному рейтингу бідності країн. Підтвердженням цього є і висновки, зроблені експертами Українського інституту досліджень екстремізму. На основі аналізу щорічних досліджень рівня добробуту і процвітання громадян, представлених The Credit Suisse Research Institute: «Global Wealth Report – 2016» та британським інститутом The Legatum, вивчено, що Україна знаходиться на 107 місці рівня процвітання The

Legatum Prosperity Index. Причому найгіршими визначено показники таких чотирьох сфер: ефективність уряду, демократія і верховенство права, рівень безпеки і соціальна сфера. Щодо соціальної сфери, то: понад 58% громадян України перебувають за межею бідності (живуть менше ніж на 5 доларів США в день, відповідно до стандартів ООН); на 10,3% зріс рівень безробіття серед осіб працездатного віку; кількість підприємств зменшилася на 3% у 2015 р. порівняно із 2014 р., через що відбувається масове скорочення працівників; рівень доходів працюючих знизився на 10% порівняно із 2015 р. за рахунок знецінення гривні; відчувається відсутність перспектив, можливостей для розвитку і реалізації особистості, недовіра до офіційної влади, що породжує агресію, депресію (майже 85% населення), зростання рівня злочинності (на 23 % з 2015 по 2016 рр.) тощо.

Держава в останні роки намагається частково виправити ситуацію: надання пільг, субсидій, підвищення мінімальної заробітної плати тощо. Проте, ці заходи, в першу чергу, спрямовані на підтримку найбідніших верств населення, в той час, як середній клас залишається поза увагою. Швидкі, галопуючі темпи зубожіння населення призводять до вирівнювання найбіднішого і середнього класу, що може призвести до краху системи соціального захисту та збільшення й так великої кількості бідних у країні.

В умовах децентралізації влади соціальний захист населення здійснюється органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування залежно від рівня територіального управління з урахуванням особливої ролі ОТГ. Тобто, відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні органи місцевого самоврядування наділені особливими повноваженнями з організації і надання послуг соціального захисту та соціальної допомоги на території ОТГ. Надання соціальних послуг «на місцях» дозволить покращити якість і доступність соціальних послуг, збільшити їх обсяг для осіб, які перебувають у СЖО, розширити можливості органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту та покращити якість життя населення.

Проте, як свідчить аналіз практики для децентралізації системи надання соціальних послуг на рівень ОТГ потрібно вирішити низку проблем. До основних, на нашу думку, належить:

- затвердження, підготовка нормативно-правової бази у сфері надання соціальних послуг в умовах ОТГ;
- реструктуризація діяльності чинних соціальних служб у сфері надання соціальних послуг населенню;
- підготовка необхідних документів, положень для регулювання

надання соціальних послуг в режимі «єдиного вікна»;

- підготовка кваліфікованих фахівців задля ефективного надання соціальних послуг в ОТГ.

Якщо три останніх проблеми перебувають тільки на стадії обговорення і активного дослідження, та проблема, пов'язана із затвердження необхідної нормативної бази, вже активно вирішується.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які соціальні служби, установи та організації вповноважені в системі соціального захисту населення?
2. Які нормативні акти забезпечують співпрацю владних інституцій та самоуправ'я?
3. Перерахуйте типи та форми взаємодії органів влади та громадянського суспільства

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Розробіть соціальний проект та обґрунтуйте можливі форми співпраці громадськості із органами влади щодо його реалізації.
2. Розробіть соціальний проект та обґрунтуйте можливості ресурсного забезпечення співпраці владних інституцій та громадськості щодо його реалізації.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ

1. Нормативно-правове забезпечення діяльності владних інституцій та громадськості щодо співпраці.
2. Типи та форми взаємодії органів влади та інститутів громадянського суспільства.
3. Місцеві умови участі громадськості у наданні соціальних послуг.
4. Ресурсне забезпечення співпраці владних інституцій та громадськості щодо впровадження соціальних проектів.

Тема 6.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО УЧАСТІ В ЖИТТІ ГРОМАДИ

1. Політико-правове регулювання роботи в громаді за кордоном.
2. Українське законодавство про місцеве самоврядування й територіальну громаду.
3. Українське законодавство про форми участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування.
4. Українське законодавство про соціальні послуги та соціальне

замовлення.

Здійснення роботи в громаді потребує не тільки фахових навичок соціальних працівників, а й відповідних політико-правових умов.

Так, у Великобританії діє законодавство щодо психічного здоров'я, відповідно до якого з 1960-х років активно розвивають мережу служб за місцем проживання для людей, котрі мають проблеми психічного здоров'я. З 1980-х років питання догляду в громаді регулює спеціальний закон, що визначає права та обов'язки як соціального працівника, так і клієнта. У Німеччині надання індивідуальних соціальних послуг – це прерогатива переважно волонтерських організацій (католицьких, протестантських, єврейських, Червоного Хреста, різних нерелігійних організацій). У більшості постсоціалістичних держав активно розвиваються неприбуткові соціальні служби, підтримувані національними та місцевими органами влади.

У багатьох європейських країнах існує так звана контрактна система стосунків між державними та недержавними організаціями. Це означає, що з-поміж тих організацій, які отримали ліцензію в місцевому органі влади, можуть бути відібраними кілька організацій, яким передають на обслуговування тих громадян, що мають право на державне соціальне обслуговування. Як правило, це відбувається на конкурсній основі; з переможцями конкурсу укладають контракт, у якому визначають умови й порядок надання допомоги.

Навіть у США, в адміністрації президента Джорджа Буша утворили спеціальне управління, завдання якого полягає в заохоченні участі у формуванні та реалізації соціальної політики організацій віруючих та організацій територіальних громад.

Що стосується розвитку таких моделей роботи в громаді, як побудова коаліцій, соціальні рухи, соціальна та політична діяльність, то для них важливим є функціонування в країні демократичних інститутів (представницьких органів влади), забезпечення дотримання прав людини (свободи слова, зібрань, мітингів), а також правове регулювання діяльності громадських та недержавних організацій.

Підтримка волонтерського руху теж може бути складовою державної політики та діяльності органів місцевого самоврядування. У деяких країнах волонтерів звільняють від податків, їм надають певні кредити, які використовують на оплату позик, на здобуття вищої освіти чи на послуги з охорони здоров'я. В окремих країнах уряди створили загальну стратегію підтримки волонтерського руху.

Ознакою сучасного етапу активного розвитку роботи в громаді стало виникнення в багатьох країнах асоційованих структур (державно-

громадських, громадсько-державних, муніципально-громадських, громадсько-муніципальних організацій, фондів, асоціацій, партнерств тощо), які мають визначене коло завдань і створюються за принципом цільового підходу для їх досягнення та вирішення.

Місцеве самоврядування в Україні має досить довгу та драматичну історію. Воно виникло у середні віки у вигляді перших спроб самоврядування у містах, що були наділені Магдебурзьким правом, частково зберігалось і в часи козацької республіки, але практично занепало після об'єднання України з Московією і знищення Гетьманщини. У другій половині XIX століття почався процес відновлення самоврядування через запровадження земств та прийняття нових міських статусів, у яких закладалися перші елементи представницької демократії. На конституційному рівні вперше в Україні принцип визнання місцевого самоврядування було закріплено ще в Конституції гетьмана П. Орлика 1710 року, а пізніше – в Конституції УНР 1918 року. Положення цих Конституцій так і не реалізували. У першому випадку через вищезгадане об'єднання, а в другому — внаслідок поразки УНР, яка призвела до повного знищення будь-якої згадки про місцеве самоврядування. У період існування України як радянської республіки у складі СРСР термін «місцеве самоврядування» був вилучений з ужитку.

Прийняття 7 грудня 1990 року Верховною Радою України Закону «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування» вперше серед республік тодішнього СРСР відкрило шлях до створення правового ґрунту для впровадження і динамічного розвитку системи місцевого самоврядування.

Конституція України 1996 року, у повній відповідності вимог Європейської хартії (поряд з такими фундаментальними принципами, як народовладдя, суверенітет і незалежність України, поділ державної влади тощо), в окремій статті фіксує принцип визнання та гарантованості місцевого самоврядування.

Визнання місцевого самоврядування як засади конституційного ладу означає встановлення демократичної децентралізованої системи управління, яка базується на самостійності територіальних громад, органів місцевого самоврядування у вирішенні всіх питань місцевого значення.

Отже, згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування», ухваленим 1997 року, територіальна громада - це основний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається з жителів села (кількох сіл), селища, міста.

Реальність місцевого самоврядування визначається в першу чергу матеріальними і фінансовими ресурсами, якими розпоряджається

територіальна громада та які в сукупності становлять матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування.

Конституція України (ст. 142) до матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування відносить рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Територіальні громади можуть мати спільну власність (сумісну або часткову): об'єкти, що задовольняють спільні потреби територіальних громад, об'єкти права комунальної власності, а також кошти місцевих бюджетів, які за рішенням двох або кількох територіальних громад, відповідних органів місцевого самоврядування об'єднуються на договірних засадах для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій.

Органи місцевого самоврядування з метою забезпечення умов для надання громадських послуг на належному рівні можуть продавати, купувати, резервувати земельні ділянки, здавати їх в оренду, використовувати як заставу, передавати їх як внески до статутних фондів (капіталів) акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю, кооперативів, фінансово-кредитних установ та інших підприємств і організацій.

Виконавчі органи місцевого самоврядування у встановленому законом порядку створюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, установи та заклади, визначають цілі їхньої діяльності та організаційні форми; затверджують статuti створюваних ними підприємств, організацій та установ.

Право комунальної власності територіальної громади відповідно до Конституції України захищено законом на рівних умовах з правами власності інших суб'єктів. Об'єкти права комунальної власності не можуть бути вилучені у територіальних громад і передані іншим суб'єктам права власності без згоди безпосередньо територіальної громади або відповідного рішення ради чи уповноваженого нею органу, за винятком випадків, передбачених законом.

Фінансові ресурси територіальної громади за своєю структурою включають: а) кошти місцевого бюджету; б) позабюджетні кошти місцевого самоврядування; в) кошти комунальних підприємств. Сільські, селищні, міські, районні в містах ради та їхні виконавчі органи самостійно розпоряджаються коштами відповідних місцевих бюджетів, визначають напрями їх використання.

Місцеві бюджети розробляють, затверджують і виконують відповідні органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах, районах у містах. Доходи місцевих бюджетів мають бути достатніми для ефективного здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування та формуються, по-перше, за рахунок власних джерел (місцеві податки і збори), що відповідає вимогам Європейської хартії місцевого самоврядування, ст. 9 якої прямо передбачає, що принаймні частина коштів місцевого самоврядування повинна надходити за рахунок місцевих зборів і податків.

Місцеве самоврядування, його органи, згідно з Конституцією України, не входять до механізму державної влади, хоча це й не означає його повної автономності від держави, державної влади. Взаємозв'язок місцевого самоврядування з державою досить тісний і знаходить свій вияв у тому, що, по-перше, і місцеве самоврядування, і державна влада мають єдине джерело – народ (ч. 1 ст. 5 Конституції України); по-друге, органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади (ст. 143 Конституції України) і стан їх реалізації контролюється відповідними органами виконавчої влади.

Таке становище місцевого самоврядування в політичній системі дозволяє характеризувати його як самостійну (поряд з державною владою) форму публічної влади – публічну владу територіальної громади.

Законодавчі можливості в Україні дозволяють розробити за участю членів громади, ухвалити на засіданні відповідної ради або на місцевому референдумі та зареєструвати в органах юстиції статут територіальної громади. Такий документ не тільки регулює порядок участі мешканців громади у здійсненні місцевого самоврядування, а й сприяє розвитку «духу громади».

Таким чином, українське законодавство про місцеве самоврядування містить чимало положень, які мають безпосереднє відношення до організації соціальної роботи в громаді, створення соціальних служб, необхідних для надання по цільових групах у громаді, використання місцевих ініціатив, здійснення соціального планування.

Територіальна громада безпосередньо вирішує питання, віднесені до відання місцевого самоврядування, використовуючи різні форми прямої демократії.

Право жителів міста – активних суб'єктів міського самоврядування – брати участь у здійсненні міського самоврядування може бути реалізовано в таких формах: міський референдум; вибори депутатів відповідної місцевої ради та передбачених законом посадових осіб місцевого самоврядування (місцеві вибори); загальні збори громадян за

місцем проживання; колективні та індивідуальні звернення (петиції) жителів міста до органів і посадових осіб міського самоврядування; громадські слухання; місцеві ініціативи; участь у роботі органів міського самоврядування та робота на виборних посадах міського самоврядування; інші не заборонені законом форми.

В Україні впроваджуються елементи соціального контракту, що діють у багатьох країнах, де робота в громаді давно стала складовою діяльності соціальних працівників.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Розкажіть про роль волонтерського руху в організації життєдіяльності громади.
2. Охарактеризуйте виникнення і розвиток самоврядування в Україні.
3. Розкрийте такі форми залучення населення до участі у вирішенні проблем громади, а саме: загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання, місцевий референдум.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Охарактеризуйте соціальні послуги, які можуть надаватися спеціалістами соціальної сфери та неурядовими організаціями на рівні територіальної громади. Наведіть приклади.
2. Законспектуйте Закон України від 21.05.97 р. «Про місцеве самоврядування в Україні».

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Політико-правове регулювання роботи в громаді у Великобританії.
2. Політико-правове регулювання роботи в громаді у Німеччині.
3. Політико-правове регулювання роботи в громаді у США.
4. Волонтерська допомога – один із важливих методів добровільної соціальної роботи у громаді.

Тема 7.

ФУНКЦІ І СТРАТЕГІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ГРОМАДІ

1. Завдання та навички соціальних працівників у громаді.
2. Ролі соціальних працівників у громаді та методи роботи з громадою. Стратегії і тактики діяльності.
3. Особливості застосування тактик: співпраці, кампанії та протистояння.

Попри існування різноманітних теоретичних моделей роботи в громаді, усі працівники, які займаються цим видом діяльності, повинні володіти певним набором знань, навичок та методів роботи. Зазвичай завдання соціальних працівників у громаді полягає в такому:

- налагодження та підтримка контактів з індивідами, групами та організаціями;
- розвиток профілю спільноти, оцінка ресурсів та потреб спільноти;
- розробка стратегічного аналізу та планування цілей, завдань і пріоритетів;
- підтримка створення груп;
- підтримка роботи та ефективного розвитку груп;
- продуктивна робота з конфліктами всередині та поміж групами й організаціями;
- співробітництво й ведення переговорів з іншими установами, закладами та фахівцями;
- ефективне втручання у розробку й проведення політики, у тому числі налагодження контактів з місцевими політиками;
- усний та письмовий зв'язок з індивідами, групами й організаціями;
- робота з конкретними людьми, включаючи консультивання;
- керування ресурсами, включаючи щатний розпис та бюджет;
- підтримка груп та організацій в отриманні ресурсів, наприклад через заявки на грант;
- контроль та оцінка прогресу, а також найефективнішого використання ресурсів;
- відрахування з груп та/або забезпечення ефективного припинення діяльності груп;
- розробка, контроль та оцінка стратегій рівних можливостей.

Головні завдання соціального працівника полягають у: розвитку надомних, денних послуг та служб тимчасового догляду, які уможливають проживання людей у власних домівках, коли це доречно; підтримці доглядальників; координації послуг за місцем проживання; забезпеченні раціонального використання коштів тих, хто оплачує послуги у громаді.

З огляду на перелічені завдання та методологічні підходи можна умовно поділити знання та навички, необхідні соціальному працівникові для роботи в громаді, на три сфери:

- *знання поведінки людей та теорії*, зокрема теорії соціальної організації та міжособистісної взаємодії – теорії комунікації, організаційні теорії, політичний процес, групова динаміка;
- *практичні методи*: техніки втручання - комунікація, інтерв'ювання,

фасилітація (допомога у спілкуванні) роботи групи, посередництво й переговори, планування та оцінювання;

- *технічні навички*: збирання, перевірка та аналіз даних за допомогою комп'ютерних програм, ведення комп'ютерних баз даних, підготовка інформаційних матеріалів за допомогою комп'ютера, користування Інтернетом та веб-дизайн.

Оскільки робота в громаді передбачає залучення до неї членів громади, то її працівники мають володіти лідерськими якостями.

Ролі соціальних працівників у громаді обумовлені змістом діяльності у рамках певної моделі.

Наприклад, у трьох моделях, запропонованих Д. Ротманом, працівникам відведено виконання досить різнопланових ролей – від учителя до агітатора.

У моделі місцевого розвитку населеного пункту працівнику громади відведено роль посередника у процесі змін та організатора невеликих груп, орієнтованих на розв'язання конкретного завдання.

У моделі соціального планування працівники в громаді відіграють здебільшого технічну роль «експерта». У такій ролі вони виступають як агенти змін, не тільки збираючи та аналізуючи дані, а й маневруючи між різними установами та органами влади.

У моделі соціальної дії працівники в громаді відіграють роль організаторів груп людей, котрі зазнають дискримінації. Це передбачає створення та скерування масових організацій і рухів, тобто мобілізацію мас, а також вплив на політичний процес.

А. Гілхріст визначає ролі працівника в громаді залежно від ключових функцій, які їм доводиться виконувати. Вона виділяє, такі ключові ролі:

- організатор;
- захисник прав;
- розхитувач устрою;
- вчитель соціальних умінь;
- порадник.

Соціальні працівники в громаді можуть виконувати й інші ролі, наприклад, бути медіатором (посередником), фасилітатором, агентом з питань соціальних змін, менеджером, експертом, лідером, секретарем групи тощо.

Робота в громаді, хоча й має ті ж складові, що й індивідуальна соціальна робота — визначення проблеми, складання плану втручання, втручання та його оцінювання, проте ґрунтується на інших методах та підходах.

Загалом, у літературі із соціальної роботи тактики роботи в громаді поділяють на три групи: співпраця, проведення кампаній, боротьба.

Однак деякі автори розуміють під «кампанією» також і тактики боротьби й конфронтації або всю діяльність, у рамках виділеної Д. Ротманом моделі соціальної дії. Інколи вирізняють тактики, орієнтовані на консенсус, орієнтовані на змагання, орієнтовані на конфлікт.

Власне, поняття тактик характеризують зв'язки між тими, хто прагне діяти задля змін у громаді (одна система), й тими, на кого спрямовані такі дії, на кого чинять тиск (інша система). Вибір тактики втручання залежить від ситуації у громаді.

Тактика співпраці ґрунтується на досягненні консенсусу як усередині громади (між усіма її прошарками і групами), так і з зовнішніми сильними та владними структурами (політичними, адміністративними, фінансовими тощо). Це потребує встановлення у громаді таких внутрішніх взаємин та зовнішніх зв'язків, які ґрунтуються на домовленостях, а не на конфлікті.

Кампанія означає групові зусилля щодо переконання системи, на яку спрямовані зміни, у необхідності цих змін та виділення потрібних ресурсів.

Брак консенсусу перешкоджає застосуванню тактики співпраці, однак не виявляє очевидної незгоди. Запорукою успіху кампанії є обрання яскравого, емоційно забарвленого символу (логотипа, малюнка, пісні, особи тощо), а також гасла кампанії, зрозумілого для широкого кола людей.

До широкого поняття кампанії віднесено такі вузчі тактики, як навчання, переконання й лобіювання та звернення до засобів масової інформації.

Для виконання своїх завдань та функцій працівникам у громаді потрібні як знання поведінки людей та організацій, так і вміння застосовувати техніки втручання (комунікацію, інтерв'ювання, фасилітацію роботи групи, посередництво й переговори, планування та оцінювання, а також «технічні» навички, спрямовані на збирання, аналіз та поширення інформації.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Визначте навички, що необхідні соціальному працівникові, для виконання своїх завдань щодо роботи в громаді.
2. Сформулюйте головні завдання, що стоять перед соціальним працівником у роботі в громаді.
3. Проаналізуйте методологічні підходи, які використовують соціальні працівники у роботі в громаді.
4. Розкрийте стратегії і тактики діяльності соціальних працівників у роботі в громаді.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Складіть таблицю знань та навичок, необхідних соціальному працівникові для роботи у громаді, поділивши їх на три сфери, а саме:
 - знання поведінки людей та теорії;
 - практичні методи;
 - технічні навички.
2. Охарактеризуйте навички, які орієнтовані на завдання і ті, які орієнтовані на взаємодію.
3. Які ролі доводиться виконувати соціальним працівникам у громаді? Чим вони обумовлені?
4. Складіть таблицю «Стратегії і тактики діяльності соціальних працівників у різних моделях роботи в громаді».
5. Чим обумовлюється вибір тактики діяльності соціального працівника у громаді?

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Особливості застосування тактики співпраці у роботі в громаді.
2. Особливості застосування тактики кампанії у роботі в громаді.
3. Особливості застосування тактики протистояння у роботі в громаді.
4. Особливості проведення переговорів у роботі з громадою.

Тема 8.

ПЛАНУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ У ГРОМАДІ

1. Визначення потреб та ресурсів громади.
2. Планування програм у громаді.
3. Написання проектів для громади і фандрейзинг.
4. Втілення програм у громаді.
5. Форми залучення членів громади

У теорії роботи в громаді виділяють п'ятикрокову модель організації громади та впровадження програм у ній. Вона складається з таких етапів:

1. Аналіз стану громади.
2. Планування та ініціювання програм.
3. Впровадження програм.
4. Підтримка діяльності та зміцнення програми.
5. Поширення результатів чи переоцінка стану громади.

Існує чимало підходів до оцінки й аналізу ситуації в громаді, розроблено безліч схем, інструментів та методів, які дають змогу

визначати профіль (характер) громади, порівнювати громади за певними параметрами тощо.

Планування та розробка будь-яких програм, зокрема програм у громаді, є процесом, котрий включає аналіз потреб, вибір відповідного змісту й методів реалізації програми, управління реалізацією програми, а також процеси оцінки ефективності та результатів програми.

Програма має:

- відповідати інтересам цільових груп громади;
- приносити вигоди цільовій групі;
- показувати результат, якого буде досягнуто в громаді після виконання програми;
- демонструвати досяжність результату.

Особливостями соціальних програм у громаді вважають те, що:

- програму не можна «помацати руками» (це послуга, нематеріальний актив);
- якість програми досить часто залежить від кваліфікації лідера;
- результат програми не виявляється негайно;
- програма – це активна послуга, яка передбачає взаємодію з тими, на кого вона спрямована.

Загалом соціальні програми у громаді можна розрізнити за:

- тривалістю (короткострокові, довгострокові);
- змістом (підтримуючі, інноваційні);
- повторюваністю (разові, постійні);
- спрямованістю на різні групи населення (загальні, вибіркові/цільові).

Крім того, виділяють

- програми, спрямовані на збереження статус-кво, запобігання можливим чи запропонованим змінам;
- програми, що реагують на існуючі виявлені потреби членів громади;
- програми, спрямовані на запобігання виникненню труднощів у громаді;
- програми, що мають на меті досягнення в майбутньому соціальної справедливості й спрямовані на зміну системи.

Реалізація програм у громаді часто потребує залучення додаткових ресурсів, тобто фандрейзингу. Такі ресурси можуть надходити у вигляді готівкових та безготівкових пожертв, грантів від донорів, спонсорської допомоги, гуманітарної (матеріальної) допомоги, послуг тощо.

Втілення запланованих програм (проектів) стає перевіркою ідей, спробою перетворити теорію на практику. Працівники в громаді та її члени повинні залучатися до впровадження тих заходів, які спрямовані на досягнення погодженої мети.

Зауважимо, що при впровадженні соціальної програми в громаді важливо звертати увагу на те, щоб:

- члени громади знали про програму, розуміли її мету, завдання (критерії надання послуг);
- в разі потреби – зробити публічний початок програми або вдатися до символічних дій керівників громади;
- у ході програми була підтримка та стимулювання участі населення, а також залучення волонтерів;
- були наявними певні ресурси, а також відбувався постійний пошук додаткових джерел;
- відбувалося поточне планування роботи;
- було налагоджене управління людьми, задіяними в реалізації програми, та їхня професійна підтримка.

Програми, впроваджувані в громаді, повинні піддаватися моніторингу (постійному перегляду стану виконання) й підсумковому оцінюванню.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Визначте і охарактеризуйте етапи впровадження програм у громаді.
2. Особливості соціальних програм у громаді.
3. Планування і реалізація програм у громаді.
4. Написання проектів для громади і фандрейзинг.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Складіть банк громадських організацій у громаді, на території якої ви проживаєте, діяльність яких спрямована на вирішення певних соціальних проблем населення.
2. Розробіть текст опитувальника для визначення проблем молодих людей у межах конкретної територіальної громади.
3. Якими методами можна визначити потреби та проблеми людей у різних громадах? Наведіть приклади.
4. У чому відмінність між ресурсами соціальної роботи та ресурсами соціальної роботи в громаді. Підтвердіть свої висновки прикладами.
5. Складіть таблицю «Ресурсне забезпечення соціальної роботи в громаді» за таким зразком:

Види ресурсів	Приклади

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Роль ініціативних груп у вирішенні проблем локального рівня.
2. Ресурсне забезпечення соціальної роботи в громаді.
3. Розробка і впровадження соціальних проектів на локальному рівні.

4. Типологія соціальних проєктів у громаді.

Тема 9.

РОЗРОБКА І ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ НА ЛОКАЛЬНОМУ РІВНІ

1. Поняття соціального проєкту.
2. Різновиди соціальних проєктів.
3. Етапи розробки соціального проєкту в громаді.
4. Особливості соціального проєкту.
5. Моніторинг та оцінка соціальних проєктів у територіальній громаді.

Кожна ідея, ініціатива потребують обґрунтування, підтримки певних організацій чи впливових осіб, відшукування коштів на реалізацію тощо. Така робота пов'язана зі звертаннями в різні соціальні інституції, пошуками, участю в конкурсах, що, в свою чергу, вимагає аргументованих пояснень, формулювання конкретних цілей та завдань, опис видів діяльності, логічно викладених та відповідно оформлених. Все це є складовими проєктної діяльності як невід'ємної частини реалізації соціальних ініціатив на різних рівнях (державному, регіональному, локальному), в тому числі і у територіальній громаді. Соціальне проєктування як різновид проєктної діяльності – це конструювання індивідом, групою чи організацією дій, спрямованих на досягнення соціально значимої мети та локалізованих за місцем, часом та ресурсами. Результатом такого конструювання є проєкт – сукупність скоординованих дій із певними точками відліку та закінчення з метою досягнення певних цілей з встановленими строками, витратами та параметрами виконання.

Проєкт має кілька характерних особливостей. По-перше, у нього завжди є мета, оскільки чітко визначені цілі – це запорука отримання конкретних результатів. Проєкти обмежені у часі та просторі, оскільки у них завжди є початок і кінець. Проєкт зазвичай реалізується в певному місці (соціальному інституті, громаді, регіоні тощо) та контексті. Кожен проєкт є по-своєму унікальним, так як виникає з нових ідей, які мають на меті специфічне вирішення проблеми на певному рівні.

Реалізація проєктів потребує колективних зусиль команди проєкту та партнерів, з метою вирішення соціальних проблем, зокрема у територіальній громаді.

Кожен проєкт має свою концепцію – основні положення, подані у певній системі сукупності кінцевих цілей проєкту та можливі шляхи їх досягнення.

У концепції обґрунтовуються його актуальність, мета і завдання, зміст можливої діяльності, правові, економічні, організаційні засади проекту, очікувані довгострокові результати.

Кожен проект має відповідне текстове оформлення, в якому здебільшого відображаються:

- проблема, на вирішення якої спрямовано проект;
- мета та завдання проекту;
- опис видів діяльності, які будуть виконані в межах проекту;
- терміни та місце реалізації проекту;
- прогнозовані результати;
- кадрове, фінансове та матеріально-технічне забезпечення проекту;
- кошторис витрат.

Текстовий опис проекту є формою фіксації намічених задумів розробників та робочим документом під час реалізації проекту. Коли проект має вигляд певного текстового документу, наявні ресурси для його впровадження, настає етап безпосередньої реалізації проекту. На цьому етапі відбувається не лише виконання запланованих видів діяльності, але й моніторинг – постійне відстеження процесу робіт, які відбуваються в рамках проекту для порівняння реального стану справ з планом. Адже не все можна передбачити і вкласти в межі проекту, оскільки він є лише уявленням про майбутню дійсність. Сама дійсність завжди багатша від будь-якого уявлення про неї. Тому під час реалізації будь-якого проекту виникають ситуації, які не можуть бути завчасно спроектовані. Саме результати моніторингу дають можливість своєчасно реагувати на певні відхилення від плану, які виникають під час реалізації проекту. Отже моніторинг соціального проекту, який реалізується у територіальній громаді, можна характеризувати як процес спостереження за виконанням запланованих дій та заходів з метою їх коригування, мінімізації негативних наслідків, не передбачуваних ситуацій.

Для здійснення моніторингу проекту необхідний певний інструментарій. Він має бути конкретним та зрозумілим; відповідати на головні питання, які стосуються досягнень завдань та мети проекту; відповідати критеріям, що мають полегшити зрівняльність результатів. До інструментарію моніторингу можуть входити інтерв'ю, спостереження, анкети, фокус-групи. Важливою складовою моніторингу соціальних проектів є періодичний аналіз поточної та підсумкової звітності за відповідними схемами.

Моніторинг не є єдиною процедурою, яка дає уявлення про особливості реалізації проекту. Крім нього на окремих етапах проекту здійснюється також оцінка – процес детального аналізу результатів діяльності та їх співвіднесення з певними запланованими критеріями. За

підсумками оцінки визначається рівень ефективності проекту для вирішення певної соціальної проблеми. Залежно від того, коли здійснюється оцінка, розрізняють вхідну (або базову), поточну та підсумкову оцінки.

Реалізацію соціальних проектів у територіальній громаді можна розглядати не лише як процес, спрямований на вирішення соціальних проблем окремих груп населення, а й як напрямок саморозвитку та самовдосконалення членів громади, формування у них відповідальності за події, які відбуваються в житті громади.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Як ви розумієте поняття «соціальний проект»? Назвіть види соціальних проектів.
2. Визначте параметри для розробки соціального проекту.
3. Дайте пояснення щодо моніторингу та оцінки соціальних проектів у територіальній громаді.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Розробити приклад соціального проекту, орієнтованого на вирішення проблем дітей, молоді чи сімей в умовах окремої територіальної громади.
2. Підготувати для обговорення приклади окремих соціальних проектів, які реалізуються у територіальних громадах України.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ

1. Соціальний проект, особливості його реалізації.
2. Ресурсне забезпечення соціальних проектів.

Тема 10.

ЕТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДІ

1. Автономність, благодійність та соціальна справедливість як базові принципи роботи в громаді.
2. Етичні дилеми соціальної роботи в громаді.
3. Можливості та межі соціальної роботи в громаді.

Працівники громади дотримуються тих самих цінностей, етичних стандартів та принципів у відношенні до клієнтів, роботодавців, колег і ширшого суспільства, що й будь-які інші соціальні працівники. Надзвичайно важливу роль для практичної роботи в громаді відіграють віра в здатність людини до змін, прийняття відмінностей і розмаїття, запобігання соціальному виключенню людей тощо. Звісно, часом люди

потребують знань й інформації про існуючі можливості, відносні переваги та недоліки альтернативних способів дій. Інколи людям потрібне навчання стосовно прийняття рішень. Однак у цілому діяльність фахових працівників у громаді ґрунтується на неавторитарній позиції. Вона спрямована на те, щоб надати можливість членам громади висловити свої проблеми й запровадити зміни на краще.

Деякі американські автори стверджують, що базовими етичними принципами роботи в громаді є автономність, благодійність та доброзичливість, соціальна справедливість.

Автономність ґрунтується на самовизначенні та свободі. Вона передбачає реалізацію права на власний вибір долі для себе та права висловлювати власну думку. Концепція наснаження, як індивідуального, так і колективного, побудована на ідеї розвитку здатності приймати власні рішення й набувати контролю над своїм життям.

Благодійність та доброзичливість спирається на творення добра для інших і уникнення завдання шкоди. Цей принцип відіграє важливу роль у соціальних і медичних службах у громаді, працівники яких сподіваються допомогти користувачам наповнити своє життя певним змістом, розглядають ситуацію людей у ширшому контексті.

Принцип *соціальної справедливості* перебуває у центрі дискусій практиків та теоретиків. Адже в ідеалі соціальна справедливість досягається, коли в суспільстві відбувається справедливий розподіл ресурсів. Соціальна робота, зокрема й робота в громаді, спрямована на забезпечення перерозподілу ресурсів для вразливих груп суспільства та зменшення соціального виключення й пригноблення.

На додаток до перелічених раніше американський фахівець Б. Дженссон виділяє такі етичні принципи, як:

- збереження життя чи право на продовження існування;
- чесність чи право на достовірну інформацію;
- конфіденційність чи право на збереження таємниці та повагу до особистого життя;
- рівність чи право людей на отримання однакових послуг, ресурсів та можливостей;
- колективні права чи право суспільства на охорону та поліпшення здоров'я і безпечного середовища.

Британське визначення роботи в громаді включає в себе низку принципів та цінностей, якими мають керуватися соціальні працівники, залучені до такого виду діяльності. Серед них:

- Повага до прав людини.
- Суспільство може стати демократичним, якщо всі люди мають рівні можливості зробити свій внесок до нього.

- Співпраця та колективна робота не завжди можливі, й нерівність у громадах надзвичайно шкодить демократії.
- Люди здатні конструктивно працювати разом для того, щоб позбутися нерівності.
- Робота в громаді – це процес дій, який має виразну мету, визначену колективно й регулярно переоцінювану.
- Процес роботи в громаді мусить наснажувати тих, хто не має влади, таким чином, щоб вони брали участь у житті громади нарівні з іншими.
- Групи в громаді повинні набути самовизначення й контролю над очікуваними результатами.
- Члени громади повинні відповідати самі за себе та за власні дії, а також визнавати вплив своїх цінностей на інших людей.
- Особи, групи та громади можуть потребувати підтримки у подоланні конфлікту та протистоянні несправедливості й нерівності.
- Визнання досвіду одне одного становить частину процесу змін у суспільстві.
- На роботу в громаді впливали й впливають жінки та темношкірі люди, а віднедавна у ній також чути голоси людей з функціональними обмеженнями.
- Робота в громаді – це динамічний процес, який постійно зазнає впливу досвіду тих людей, котрі активно залучені до боротьби проти пригноблення.

Робота в громаді – складне й багатовимірне явище. У процесі такої діяльності неминуче виникають не тільки організаційні проблеми, а й етичні дилеми. Труднощі можуть бути спричинені різними обставинами та чинниками, наприклад, існуванням різних поглядів у членів чи груп на можливі альтернативи у вирішенні проблемного питання, наявністю конфлікту всередині самої громади тощо. За останньої умови працівникам у громаді здебільшого доводиться дотримуватися нейтралітету та сприяти розв'язанню конфлікту. Однак у деяких випадках конфлікт може безпосередньо зачіпати інтереси тієї цільової групи в громаді, на користь якої й впроваджуються певні зміни, або блокувати колективні дії й процес роботи взагалі. Тоді працівникам доводиться балансувати між фаховою орієнтацією на не оцінювальні судження та адміністративною необхідністю реалізовувати стратегію втручання, а відтак підтримати одну зі сторін у конфлікті. Тому для працівників у громаді важливо знайти для себе відповідь на питання (етичну дилему): як не стати «ворогом» для членів громади, ретельно дотримуючись професійних меж?

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Основні етичні принципи роботи з громадою.

2. Основні дилеми роботи в громаді.
3. Можливості та межі роботи соціального працівника з громадою.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Принципи надання послуг у громаді.
2. Принципи та цінності, якими керуються соціальні працівники при роботі в громаді.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ

1. Діяльність хеседів.
2. Особливості роботи благодійної організації.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота студента - це самостійна діяльність та навчання студента, яку науково-педагогічний працівник планує разом зі студентом, але виконує її студент за завданнями та під методичним керівництвом і контролем викладача без його прямої участі. Під час вивчення навчальної дисципліни виокремлюють такі види самостійного студента: слухання лекцій, участь у семінарських заняттях, підготовка рефератів, підготовка до модульного контролю та екзамену; робота з літературою та ін. Кожен із зазначених видів потребує від студентів наполегливої самостійної праці.

Теми для самостійної роботи студентів

- Тема 1. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні
- Тема 2. Виникнення громад та їх роль у відродженні України
- Тема 3. Волонтерська допомога – один із важливих методів соціальної роботи у громаді
- Тема 4. Досвід соціальної роботи з молоддю у країнах ближнього зарубіжжя
- Тема 5. Організація громад за інтересами та етнічних громад
- Тема 6. Особливості застосування тактики співпраці у роботі в громаді
- Тема 7. Особливості проведення переговорів у роботі з громадою
- Тема 8. Особливості застосування тактики кампанії у роботі в громаді
- Тема 9. Особливості застосування тактики протистояння у роботі в громаді
- Тема 10. Роль ініціативних груп у вирішенні проблем локального рівня
- Тема 11. Ресурсне забезпечення соціальної роботи в громаді
- Тема 12. Розробка і впровадження соціальних проектів на локальному рівні
- Тема 13. Типологія соціальних проектів у громаді
- Тема 14. Соціальний проект, особливості його реалізації
- Тема 15. Ресурсне забезпечення соціальних проектів

Індивідуальне завдання з дисципліни «Організація соціальних послуг в громаді» виконується самостійно студентом. Підготовка завдання здійснюється на основі опрацьованої літератури та зібраної інформації в мережі Інтернет, її аналізу та формулювання висновків. Робота оформляється у відповідності з встановленими вимогами. Мета виконання індивідуальної самостійної роботи полягає у виявленні, аналізі

та оцінці механізму надання соціальних послуг в громаді (*на вибір студента*).

В індивідуальній самостійній роботі студенти повинні показати:

- правильне розуміння поставленого завдання;
- вміння працювати з літературними джерелами та використовувати законодавчі й інструктивні матеріали;
- висловлювати свої думки з актуальних питань і робити обґрунтовані висновки на основі проведеного аналізу;
- можливість використовувати теоретичні знання, отримані на лекціях, застосовувати сучасні методи дослідження.

При оцінюванні братиметься до уваги:

- глибина аналізу
- вміння сформулювати висновки, які відповідають як основному тексту роботи, так і поставленій проблемі
- дотримання вимог до оформлення
- грамотність викладу.

Варіанти індивідуальних самостійних робіт з дисципліни

Завдання 1.

1. Складіть порівняльну таблицю визначень поняття «громада».
2. Охарактеризуйте громаду за такими базовими характеристиками:
 - спільні ознаки;
 - мережа взаємовідносин;
 - спільність дій.

Завдання 2.

1. Визначте і порівняйте підходи до розв'язання соціальних проблем у громаді.
2. Дайте характеристику соціологічним методам оцінки потреб громади. Визначте їх переваги і недоліки.

Завдання 3.

1. Визначте види соціальних інститутів та форми роботи з населенням у громадах зарубіжних країн. Наведіть приклади.
2. Підготуйте інформаційні повідомлення щодо особливостей соціальної роботи в громадах зарубіжних країн.
3. Визначте можливості запровадження міжнародного досвіду в практику вітчизняної соціальної роботи в громаді.

Завдання 4.

1. Підготуйте інформаційні повідомлення про соціальну роботу з різними видами громад як в Україні, так і закордоном.
2. Проаналізуйте моделі роботи в громаді за Д. Ротманом.
3. Обґрунтуйте роль груп самопомогги в організації соціальної роботи на рівні громади.

Завдання 5.

1. Охарактеризуйте соціальні послуги, які можуть надаватися спеціалістами соціальної сфери та неурядовими організаціями на рівні територіальної громади. Наведіть приклади.
2. Законспекуйте Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»

Завдання 6.

1. Складіть таблицю знань та навичок, необхідних соціальному працівникові для роботи у громаді, поділивши їх на три сфери, а саме:
знання поведінки людей та теорії;
практичні методи;
технічні навички.
2. Охарактеризуйте навички, які орієнтовані на завдання і ті, які орієнтовані на взаємодію.

Завдання 7.

1. Які ролі доводиться виконувати соціальним працівникам у громаді? Чим вони обумовлені?
2. Складіть таблицю «Стратегії і тактики діяльності соціальних працівників у різних моделях роботи в громаді».
3. Чим обумовлюється вибір тактики діяльності соціального працівника у громаді?

Завдання 8.

1. Складіть банк громадських організацій у громаді, на території якої ви проживаєте, діяльність яких спрямована на вирішення певних соціальних проблем населення.
2. Розробіть текст опитувальника для визначення проблем молодих людей у межах конкретної територіальної громади.
3. Якими методами можна визначити потреби та проблеми людей у різних громадах? Наведіть приклади.

Завдання 9.

1. У чому відмінність між ресурсами соціальної роботи та ресурсами соціальної роботи в громаді. Підтвердіть свої висновки прикладами.
2. Складіть таблицю «Ресурсне забезпечення соціальної роботи в громаді» за таким зразком:

Види ресурсів	Приклади

Завдання 10.

1. Розробити приклад соціального проекту, орієнтованого на вирішення проблем дітей, молоді чи сімей в умовах окремої територіальної громади.
2. Підготувати для обговорення приклади окремих соціальних проектів, які реалізуються у територіальних громадах України.

Завдання 11.

1. Охарактеризуйте сучасні підходи до розуміння громади, наведіть приклади.
2. Охарактеризуйте взаємозв'язки у громаді за Джуді Боп.
3. Розкажіть про діяльність громадських організацій, які діють на території громади, де ви проживаєте.

Завдання 12.

1. Визначте види ресурсів соціальної роботи в громаді.
2. Поясніть, у чому відмінність між ресурсами соціальної роботи та ресурсами соціальної роботи в громаді?
3. Складіть і поясніть структурно-логічну схему теоретичних основ соціальної роботи в громаді.

Завдання 13.

1. Як трактують поняття «ініціатива», «ініціативність» вітчизняні і зарубіжні вчені?
2. Наведіть приклади ініціатив та результати їх впровадження, які були започатковані жителями територіальної громади, членом якої ви є.

ОРІЄНТОВАНІ ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

1. Виділіть зайве: «До працівників надавачів соціальних послуг належать:...»

1. соціальні працівники
2. фахівці із соціальної роботи
3. соціальні спеціалісти
4. соціальні робітники
5. соціальні менеджери

2. Соціальні послуги надаються:

1. особам та сім'ям, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах
2. особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною та особливі трудові заслуги
3. особам, які належать до учасників бойових дій
4. усі відповіді правильні
5. жодної правильної відповіді

3. Виділіть зайве: «соціальні послуги спрямовані на...»

1. соціальну профілактику
2. соціальну підтримку
3. соціальне страхування
4. соціальне обслуговування
5. соціальне забезпечення

4. Запобігання виникненню складних життєвих обставин та/або потраплянню особи/сім'ї в такі обставини – це...

1. соціальна адаптація
2. соціальна допомога
3. соціальна підтримка
4. соціальна профілактика
5. соціальна інтеграція

5. Вставте пропущене слово «соціальнеце мінімізація для особи/сім'ї негативних наслідків складних життєвих обставин»

1. соціальне забезпечення
2. соціальне подолання
3. соціальне обслуговування
4. соціальне втручання
5. соціальне страхування

6. Соціальні послуги, що надаються певній категорії отримувачів соціальних послуг (ВІЛ-інфікованим особам, особам із залежністю від

психотропних речовин, особам, які постраждали від торгівлі людьми, біженцям, особам із психічними розладами та іншим)

- 1.Комплексні спеціалізовані
- 2.Комплексні допоміжні
- 3.Комплексні індивідуальні
- 4.Комплексні додаткові
- 5.Комплексні другорядні

7.Соціальні послуги, що не передбачають надання постійної або систематичної комплексної допомоги (інформування, консультування, посередництво, надання притулку, представництво інтересів тощо)

- 1.елементарні
- 2.прості
- 3.базові
- 4.основні
- 5.фундаментальні

8. Соціальні послуги можуть надаватись:

- 1.лише за місцем проживання/перебування отримувача соціальних послуг (вдома) та у приміщенні надавача соціальних послуг
- 2.лише поза межами місця проживання та приміщення надавача соціальних послуг
- 3.за місцем проживання/перебування отримувача соціальних послуг (вдома), у приміщенні надавача соціальних послуг, а також за місцем перебування отримувача соціальних послуг поза межами місця проживання та приміщення надавача соціальних послуг, у тому числі на вулиці
- 4.усі відповіді правильні
- 5.жодної правильної відповіді

9.У приміщенні надавача соціальних послуг соціальні послуги можуть надаватись в умовах цілодобового перебування (проживання) отримувача соціальної послуги із забезпеченням харчуванням та умовами для проживання, тобто...

- 1.напівстаціонарно
- 2.постійно
- 3.стаціонарно
- 4.періодично
- 5.тимчасово

10.Які соціальні послуги, що вважаються такими, що надаються постійно

- 1.не менше одного разу на місяць протягом більше одного року
- 2.не менше одного разу на місяць протягом до одного року

3. не менше одного разу на тиждень протягом більше одного року

4. не менше одного разу на тиждень протягом до одного року

5. не менше одного разу на три місяці протягом одного року

11. Фізичні особи-підприємці відносяться до надавачів соціальних послуг:

1. недержавного сектору

2. державного сектору

3. комунального сектору

4. приватного сектору

5. бюджетного сектору

12. Дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають

1. комунальні послуги

2. соціальна допомога

3. соціальні пільги

4. соціальні послуги

5. соціальні засоби

13. Яку назву мають соціальні послуги надання яких забезпечується невідкладно (протягом доби) у зв'язку з обставинами, що загрожують життю та/або здоров'ю отримувача соціальних послуг

1. базові

2. термінові

3. екстренні

4. невідкладні

5. основні

14. Сприяння подоланню особою/сім'єю складних життєвих обставин

1. соціальна адаптація

2. соціальна допомога

3. соціальна підтримка

4. соціальна профілактика

5. соціальна інтеграція

15. Громадські об'єднання, благодійні, релігійні організації відносяться до надавачів соціальних послуг:

1. державного сектору

2. волонтерського сектору

3. комунального сектору

4. недержавного сектору

5. бюджетного сектору

16. Соціальні послуги, що передбачають узгоджені дії фахівців з надання постійної або систематичної комплексної допомоги (догляд,

виховання, спільне проживання, соціальний супровід, кризове втручання, підтримане проживання, соціальна адаптація, соціальна інтеграція та реінтеграція тощо)

- 1.Комбіновані
- 2.Складні
- 3.Комплексні
- 4.Об'єднані
- 5.Базові

17.Що зайве?: До надавачів соціальних послуг державного сектору відносяться:

- 1.установи/заклади надання соціальних послуг (стаціонарні, реабілітаційні, тимчасового перебування)
- 2.інші установи/заклади соціальної підтримки (обслуговування), у тому числі спеціалізовані служби підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі
- 3.підприємства, установи, організації
- 4.усі відповіді правильні
- 5.жодної правильної відповіді

18.У приміщенні надавача соціальних послуг соціальні послуги можуть надаватись впродовж визначеного часу доби з умовами для нічного або денного перебування, тобто...

- 1.напівстаціонарно
- 2.постійно
- 3.стаціонарно
- 4.періодично
- 5.екстренно

19.Планування, організація, координація, оцінювання потреб у соціальних послугах, моніторинг здійснення соціальної роботи, надання соціальних послуг у територіальній громаді належать до компетенції

- 1.соціального працівника
- 2.соціального менеджера
- 3.соціального робітника
- 4.соціального керівника
- 5.соціального фахівця

20.Соціальні послуги, що надаються у вигляді натуральної допомоги (продукти харчування, предмети і засоби особистої гігієни, санітарно-гігієнічні засоби для прибирання, засоби догляду, одяг, взуття та інші предмети першої необхідності, організація харчування, забезпечення паливом тощо) та технічних послуг (транспортні послуги, переклад жестовою мовою тощо)

- 1.Прості
- 2.Допоміжні
- 3.Елементарні
- 4.Додаткові
- 5.Комплексні

21.Підприємства, установи, організації відносяться до надавачів соціальних послуг:

- 1.комунального сектору
- 2.державного сектору
- 3.приватного сектору
- 4.недержавного сектору
- 5.бюджетного сектору

22.До працівників надавачів соціальних послуг належать

- 1.соціальні менеджери
- 2.соціальні фахівці
- 3.соціальні професіонали
- 4.соціальні спеціалісти
- 5.соціальні робітники

23.Обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я, розвиток особи та функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самостійно:

- 1.надзвичайні
- 2.важкі
- 3.складні
- 4.нелегкі
- 5.екстренні

24.Соціальні послуги, надання яких отримувачам соціальних послуг відповідно до цього Закону забезпечується виконавчими органами міських рад міст обласного значення, а також виконавчими органами сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад називаються:

- 1.основні
- 2.загальні
- 3.базові
- 4.наріжні
- 5.фундаментальні

25.Надавачі соціальних послуг державного/комунального сектору утворені

- 1.виконавчими органи міських рад міст обласного значення
- 2.радами об'єднаних територіальних громад

- 3.виконавчими органами міських рад міст обласного значення та радами об'єднаних територіальних громад
- 4.центральним органом виконавчої влади
- 5.усі варіанти відповідей правильні

26.Надавачі соціальних послуг державного/комунального сектору фінансуються

- 1.коштом відповідного бюджету виконавчих органів міських рад міст обласного значення та рад об'єднаних територіальних громад
- 2.коштом підприємства
- 3.коштом благодійних організацій
- 4.коштом державного бюджету
- 5.жодної правильної відповіді

27.Вкажіть завершальний етап ведення випадку надання соціальних послуг:

- 1.здійснення моніторингу надання соціальних послуг та оцінки їх якості
- 2.аналіз заяви/звернення про надання соціальних послуг
- 3.розроблення індивідуального плану надання соціальних послуг
- 4.укладення договору про надання соціальних послуг
- 5.жодної правильної відповіді

28.Вкажіть коли ведення випадку не застосовується:

- 1.у разі надання соціальних послуг одноразово
- 2.у разі надання соціальних послуг екстрено
- 3.у разі надання соціальних послуг одноразово чи екстрено
- 4.ведення випадку застосовується у будь-якому випадку
- 5.жодної правильної відповіді

29.Оберіть зайве: «Підставою для розгляду питання надання соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів є:»

- 1.заява особи, яка потребує соціальних послуг
- 2.оцінювання потреб особи у соціальних послугах;
- 3.заява законного представника особи, яка потребує соціальних послуг
- 4.звернення, повідомлення інших осіб в інтересах осіб/сімей, які потребують соціальних послуг
- 5.моніторинг якості надання соціальних послуг

30.Оберіть зайве: «Надавачі соціальних послуг державного та комунального секторів надають усі соціальні послуги за рахунок бюджетних коштів»:

- 1.отримувачам соціальних послуг, середньомісячний сукупний дохід яких становить менше двох прожиткових мінімумів для відповідної категорії осіб
- 2.дітям з інвалідністю
- 3.дітям-сиротам

- 4.отримувачам соціальних послуг, середньомісячний сукупний дохід яких не перевищує чотири прожиткові мінімуми для відповідної категорії осіб
- 5.інвалідам першої групи

31.Соціальні послуги надають отримувачам:

- 1.за рахунок бюджетних коштів, або за рахунок отримувача або з установленням диференційованої плати залежно від доходу отримувача
- 2.лише за рахунок бюджетних коштів
- 3.лише за рахунок отримувача соціальних послуг
- 4.лише з установленням диференційованої плати залежно від доходу отримувача
- 5.жодної правильної відповіді

32.З установленням диференційованої плати в порядку, визначеному КМУ, надають соціальні послуги

- 1.отримувачам соціальних послуг, середньомісячний сукупний дохід яких становить менше двох прожиткових мінімумів
- 2.отримувачам соціальних послуг, середньомісячний сукупний дохід яких перевищує чотири прожиткові мінімуми
- 3.отримувачам соціальних послуг, середньомісячний сукупний дохід яких перевищує два прожиткові мінімуми, але не перевищує чотири прожиткові мінімуми
- 4.жодної правильної відповіді
- 5.усі відповіді правильні

33.Чого не передбачає Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг?

- 1.реалізації права особи/сім'ї на соціальні послуги;
- 2.мінімізації негативних наслідків складних життєвих обставин;
- 3.контролю якості надання соціальних послуг
- 4.координації діяльності у системі надання соціальних послуг.
- 5.обліку надавачів та отримувачів соціальних послуг

34.Викресліть зайве: щоб бути у Реєстрі, надавачі мають відповідати таким критеріям діяльності:

- 1.відповідний фаховий рівень працівників
- 2.наявність статутних документів, цивільно-правових договорів
- 3.дотримання державних стандартів соціальних послуг;
4. відповідний обсяг бюджету
- 5.інших умов передбачених законодавством

35.Відомості про отримувачів соціальних послуг до Реєстру вносять.

- 1.безпосередньо надавачі
- 2.безпосередньо отримувачі
- 3.безпосередньо Держатель Реєстру
- 4.безпосередньо Адміністратор Реєстру

5. безпосередньо працівники уповноважених органів системи надання соціальних послуг

36. Доступ до Реєстру мають:

1. лише працівники надавача соціальних послуг
2. лише працівники уповноважених органів системи надання соціальних послуг
3. працівники надавача соціальних послуг та працівники уповноважених органів системи надання соціальних послуг
4. лише Держатель Реєстру
5. лише Адміністратор Реєстру

37. Внесення відомостей до Реєстру здійснюють

1. протягом 1 доби з моменту настання відповідної події
2. протягом 10 діб з моменту настання відповідної події
3. протягом 5 діб з моменту настання відповідної події
4. протягом 7 діб з моменту настання відповідної події
5. протягом 12 діб з моменту настання відповідної події

38. До уповноважених органів системи надання соціальних послуг не належать

1. місцеві державні адміністрації
2. виконавчі органи міських рад міст обласного значення
3. Рада міністрів АР Крим
4. Кабінет Міністрів України
5. виконавчі органи рад територіальних громад

39. Про надавачів соціальних послуг — фізичних осіб, які надають соціальні послуги з догляду відповідно без здійснення підприємницької діяльності, до Реєстру не вносять такі відомості:

1. реєстраційний номер облікової картки платника податків
2. перелік соціальних послуг, які має право надавати надавач соціальних послуг
3. місце (адреса) надання соціальних послуг
4. прізвище, ім'я, по батькові
5. жодної правильної відповіді

40. Про отримувачів соціальних послуг вносять такі відомості

1. дату та результати здійснення оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах
2. відомості про надавачів соціальних послуг
3. підстави відмови у наданні соціальних послуг
4. усі відповіді правильні
5. жодної правильної відповіді

41. Забезпечення соціальними послугами осіб та сімей з дітьми, які перебувають у СЖО це:

1. делеговані повноваження територіальних громад
2. доручені повноваження
3. надані повноваження
4. власні повноваження
5. набуті повноваження

42. Хто має вирішальну роль у формуванні політики територіальної громади у сфері соціального захисту?

1. староста
2. заступник голови територіальної громади з питань соціального розвитку громади
3. голова територіальної громади
4. усі відповіді правильні
5. жодної правильної відповіді

43. Центр соціальних послуг рекомендується створити як:

1. бюджетний заклад
2. комунальний заклад
3. приватний заклад
4. усі відповіді правильні
5. жодної правильної відповіді

44. У сфері соціального захисту населення рекомендується створити такі основні структурні підрозділи виконавчого комітету територіальної громади:

1. Служба у справах дітей та Відділ соціального захисту
2. Служба у справах дітей та Соціальну службу фахівців із соціальної роботи
3. Центр надання адміністративних послуг та Соціальну службу фахівців із соціальної роботи
4. Соціальну службу фахівців із соціальної роботи та Відділ соціального захисту
5. Служба у справах дітей та Центр надання адміністративних послуг

45. В службі фахівців або відділі соціального захисту рекомендується передбачити посади:

1. соціальних робітників та спеціалістів
2. соціальних спеціалістів та професіоналів
3. соціальних менеджерів та фахівців
4. соціальних фахівців та виконавців
5. соціальних менеджерів та робітників

46. Оберіть зайве: до завдань соціального менеджера відноситься...

1. Виявлення осіб, сімей, які перебувають у СЖО
2. Моніторинг надання соціальних послуг в громаді
3. Надання таких соціальних послуг як представництво та медіація

4.Надання соціальних послуг соціального супроводу, консультування, соціальної профілактики тощо

5.Планування системи надання соціальних послуг

47.У разі відсутності ЦНАП в громаді, надання адміністративних послуг соціального характеру запроваджується:

1.Лише через відділ соціального захисту

2.Через відділ соціального захисту, або інший структурний підрозділ виконавчого комітету територіальної громади

3.Через Соціальну службу фахівців із соціальної роботи

4.Через Центр надання соціальних послуг

5.Через відділ соціального захисту

48.Оберіть неправильне твердження.

1.Соціальні послуги можуть надаватися як за плату так і безоплатно;

2.Соціальні послуги не надаються дітям та молоді

3.Суб'єкти, що надають соціальні послуги, на договірних засадах можуть залучати для виконання цієї роботи інші підприємства, установи, організації, фізичних осіб, зокрема волонтерів

4.При одержанні соціальних послуг громадяни мають право на вибір установи та закладу, а також форми соціального обслуговування.

5.Соціальні послуги надаються усім категоріям населення у СЖО

49.Основним центральним органом виконавчої влади щодо здійснення соціально-захисту в Україні є:

1.Міністерство охорони здоров'я

2.Міністерство соціальної політики

3.Департамент стратегії соціального розвитку

4.Кабінет міністрів України

5.Департамент соціального захисту населення

50.Формами надання соціальних послуг є:

1.матеріальна допомога та соціальне обслуговування

2.соціальне забезпечення та соціальний захист

3.соціальне страхування та соціальне обслуговування;

4.матеріальна допомога та соціальний захист

5.матеріальна допомога та соціальне страхування

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

Змістовий модуль 1.

1. Розкрийте сутність поняття «грумада».
2. Охарактеризуйте різні підходи до розуміння грумади.
3. Що вважається на Україні територіальною грумадою?
4. Визначте напрями діяльності спеціалістів соціальної сфери, які працюють у грумаді?
5. Назвіть основні складові соціальної роботи в грумаді.
6. Визначте види ресурсів соціальної роботи в грумаді.
7. Розкрийте теоретичні основи соціальної роботи в грумаді.
8. Які соціальні інститути забезпечують соціальну роботу з населенням у грумадах за кордоном?
9. Охарактеризуйте моделі роботи соціального працівника в грумаді (за Д. Ротманом).
10. Дайте характеристику моделям соціальної роботи в територіальній грумаді.
11. Розкажіть про соціальну роботу з грумадами за інтересами, віртуальними, етнічними.
12. Поясніть роль груп самодопомоги в організації соціальної роботи на рівні грумади.
13. Розкрийте організацію догляду в грумаді.
14. Охарактеризуйте політико-правове регулювання роботи в грумаді за кордоном.
15. Дайте характеристику політико-правового регулювання роботи в грумаді в Україні.
16. Визначте етапи розвитку самоврядування в Україні.
17. Охарактеризуйте соціальні послуги, які можуть надаватися соціальними працівниками та грумадськими організаціями на рівні територіальної грумади.
18. Назвіть і поясніть навички соціальних працівників, які необхідні для роботи в грумаді.
19. Визначте завдання, що стоять перед соціальним працівником у роботі з грумадою.
20. Якими методами можна визначати потреби та проблеми людей в окремих грумадах?
21. Яка роль ініціативної групи у вирішенні проблем локального рівня?
22. Розкрийте стратегії і тактики діяльності соціальних працівників у роботі в грумаді.
23. Дайте характеристику соціальних програм у грумаді.
24. Визначте етапи впровадження програм у грумаді.

25. Як ви розумієте поняття «соціальний проєкт»? Порівняйте з поняттям «соціальна програма».
26. Назвіть основні етичні принципи роботи з громадою.
27. Назвіть основні дилеми, які постають перед соціальними працівниками у роботі в громаді.
28. Поясніть відмінність між моніторингом та оцінкою соціальних проєктів.
29. Назвіть форми соціальної взаємодії у громаді.
30. Розкажіть про вплив засобів масової інформації на вирішення соціальних проблем у громаді.

Змістовий модуль 2.

1. Дайте визначення терміну «соціальні послуги». На що вони спрямовані?
2. Визначте суб'єкти системи надання соціальних послуг.
3. Перерахуйте уповноважені органи системи надання соціальних послуг.
4. Перерахуйте як соціальні послуги поділяються за типами.
5. Перерахуйте як соціальні послуги поділять залежно від місця надання.
6. Перерахуйте як соціальні послуги поділяються залежно від строку надання.
7. Дайте визначення поняттю «базових» соціальних послуг.
8. Перерахуйте профілактичні базові соціальні послуги.
9. Перерахуйте базові соціальні послуги для осіб/сімей, що потрапили в СЖО.
10. Перерахуйте базові соціальні послуги для осіб з інвалідністю та похилого віку.
11. Перерахуйте базові соціальні послуги для дітей з інвалідністю.
12. Перерахуйте кризові/екстрені соціальні послуги.
13. Перерахуйте базові соціальні послуги для дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.
14. Що таке СЖО? Визначте, які обставини сприяють потраплянню особи/сім'ї у СЖО?
15. Які установи/заклади належать до надавачів соціальних послуг державного/комунального сектору? Наведіть приклад.
16. Які установи/заклади належать до надавачів соціальних послуг недержавного сектору? Наведіть приклад.
17. Яким чином та хто саме здійснює оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах?

18. Хто приймає рішення про надання чи відмову у наданні соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів?
19. Хто приймає рішення про надання чи відмову у наданні соціальних послуг надавачами соціальних послуг недержавного сектору?
20. Протягом якого часу приймається рішення про надання/відмову соціальних послуг?
21. У яких випадках і в який термін приймається рішення про надання соціальних послуг екстрено?
22. У яких випадках приймається рішення про обов'язкове надання соціальних послуг?
23. Для чого існує Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг?
24. Яким критеріям діяльності мають відповідати надавачі, щоб бути у Реєстрі?
25. Як здійснюється формування Реєстру і хто має до нього доступ?
26. Хто затверджує порядок формування, ведення та доступу до Реєстру, а хто є держателем Реєстру?
27. Перерахуйте етапи надання соціальних послуг шляхом ведення випадку.
28. Коли ведення випадку надання соціальних послуг не застосовується?
29. Що є підставою для розгляду питання надання соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів?
30. Перерахуйте умови договору про надання соціальних послуг?
31. Що зазначають в індивідуальному плані надання соціальних послуг, крім заходів, передбачених у державному стандарті соціальних послуг?
32. Як здійснюється оплата соціальних послуг?
33. Які соціальні послуги надаються завжди за бюджетні кошти?
34. Яким особам/сім'ям надають соціальні послуги за рахунок бюджетних коштів незалежно від доходу отримувача?
35. Який дохід є підставою для отримання усіх соціальних послуг за бюджетний кошт?
36. Який дохід є підставою для надання соціальних послуг з установами диференційованої плати?
37. Коли надають соціальні послуги за рахунок отримувача соціальних послуг або третіх осіб?
38. Як визначається середньомісячний дохід отримувача соціальних послуг для визначення права на отримання соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів або з установами диференційованої плати?

39. Якщо надавач соціальних послуг надає особі одночасно кілька соціальних послуг, скільки залучається договорів?
40. Що таке соціальне замовлення?
41. Як відбувається залучення надавачів соціальних послуг до надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення?
42. Що таке інтегрована система соціального захисту?
43. Створення яких структурних підрозділів у виконавчих комітетах територіальних громад, рекомендується для реалізації системи надання соціальних послуг?
44. Яку роль повинен виконувати ЦНАП у системі надання соціальних послуг у територіальній громаді?
45. Які служби рекомендовано створити на рівні громади для безпосереднього надання соціальних послуг?
46. Які фахівці повинні працювати у Службі фахівців із соціальної роботи та якою повинна бути їх рекомендована чисельність?
47. Перерахуйте завдання соціального менеджера.
48. Перерахуйте завдання фахівця із соціальної роботи.
49. Які посадові особи мають вирішальну роль у формуванні політики територіальної громади у сфері соціального захисту та несуть персональну відповідальність за відсутність організації чи неналежну організацію соціальних послуг мешканцям громади?
50. Які власні та делеговані повноваження належать до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад?

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Література

1. Батанов О.В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні: *Монографія*. К., 2021. 260 с.
2. Громада як осередок соціальної роботи з дітьми та сім'ями: Метод. матеріали для тренера / під заг. ред. І.Д.Зверевої. К.: Науковий світ, 2020. 69 с.
3. Іванова І.Б. Методи соціальної роботи (на основі Державних стандартів соціальних послуг). *Навчальний посібник*. К.: Університет «Україна», 2019. 296 с.
4. Лютий В.П. Сучасні стратегії надання соціальних послуг в громадах . URL : [\(PDF\) Сучасні стратегії надання соціальних послуг в громадах \(researchgate.net\)](#)
5. Сучасні стратегії надання соціальних послуг: навчальнометодичний посібник / автор-укладач Т. Л. Опалюк. – Кам'янецьПодільський: Видавць Ковальчук О.В. 2020. – 118 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/3782/Opaljuk-T.L.-Suchasni-stratehii-nadannia-sotsialnykh-posluh.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
6. Посібник із визначення потреб населення об'єднаної територіальної громади у соціальних послугах / Практичні рекомендації — Київ, 2019. 72 с.
7. Посібник з моніторингу та оцінювання надання соціальних послуг в Україні / Щербань С., Шейко Р., Левкіна Г. Харків: ХІСД, 2017. 112 с.
8. Спільно до нових послуг. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Частина 1. Соціальне планування та розвиток послуг. Посібник / Дацаківська О.Ю., Криницька І.П., Максименко К.М. Київ, 2021. 76 с.
9. Спільно до нових послуг. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Частина 2. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Посібник / Дацаківська О.Ю., Стельмах С.С., Максименко К.М. Київ, 2021. 72 с/
10. Сучасні підходи до впровадження інтегрованих соціальних послуг на рівні громад. *UNICEF*. URL: http://www.p4ec.org.ua/upload/IntegratedSocialServices_OPM_UnicefUA_ProjectBrief_201807_ukr.pdf

Основні нормативні акти, що регулюють надання соціальних послуг в Україні

Закон України «Про соціальні послуги» редакція від 27.04.2022

№2671-VIII

Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»
редакція від 15.12.2021 № 2558-III

Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587

«Про організацію надання соціальних Постанова Кабінету Міністрів
України від 05.07.2022 № 560

«Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо
надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного
стану в Україні або окремих її місцевостях»

Постанова Кабінету Міністрів України від 26.6.2019 № 576

«Про затвердження Порядку надання соціальних послуг особам з
інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади»

Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020. № 449

«Про затвердження Порядку проведення моніторингу надання та оцінки
якості соціальних послуг»

Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 №185

«Про затвердження критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг»

Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 428

«Про затвердження Порядку регулювання тарифів на соціальні послуги»

Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 429

«Про затвердження Порядку установа диференційованої плати за
надання соціальних послуг»

Наказ Міністерства соціальної політики від 13.07.2018 № 1005

«Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які
перебувають у складних життєвих обставинах»

Наказ Міністерства соціальної політики від 16.11.2020 № 769

«Про затвердження форм документів, необхідних для надання соціальних
послуг»

Наказ Міністерства соціальної політики від 23.12.2020 № 847

«Про затвердження Типового договору про надання соціальних послуг»;

Наказ Міністерства соціальної політики від 18.04.2022 № 135

«Про затвердження форми акта про надання повнолітній особі соціальних
послуг екстрено (кризово)»

Наказ Міністерства соціальної політики від 23.06.2020 № 429

«Про затвердження Класифікатора соціальних послуг»

Державні стандарти соціальних послуг (затверджені наказами
Мінсоцполітики)

Наказ Міністерства соціальної політики від 20.01.2014 № 28

«Про затвердження Порядку визначення потреб населення
адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугахпослуг»

Система надання соціальних послуг [Текст]: Методичні вказівки до семінарських занять та виконання самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення» галузі знань І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення ІІО Соціальна робота і консультування денної та заочної форм навчання / уклад. Я.М.Мартинюк. Луцьк : відділ іміджу та промоції ЛНТУ, 2025. 60 с.

Комп'ютерний набір та верстка: Я.М.Мартинюк

Редактор Я.М.Мартинюк

Підписано до друку _____ 2021 р. Формат 60x84/16. Папір офс.
Гарн. Times New Roman. Ум. друк. арк. 3,25.
Тираж 50 прим.

Відділ іміджу та промоції
Луцького національного технічного університету
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75
ЛНТУ